

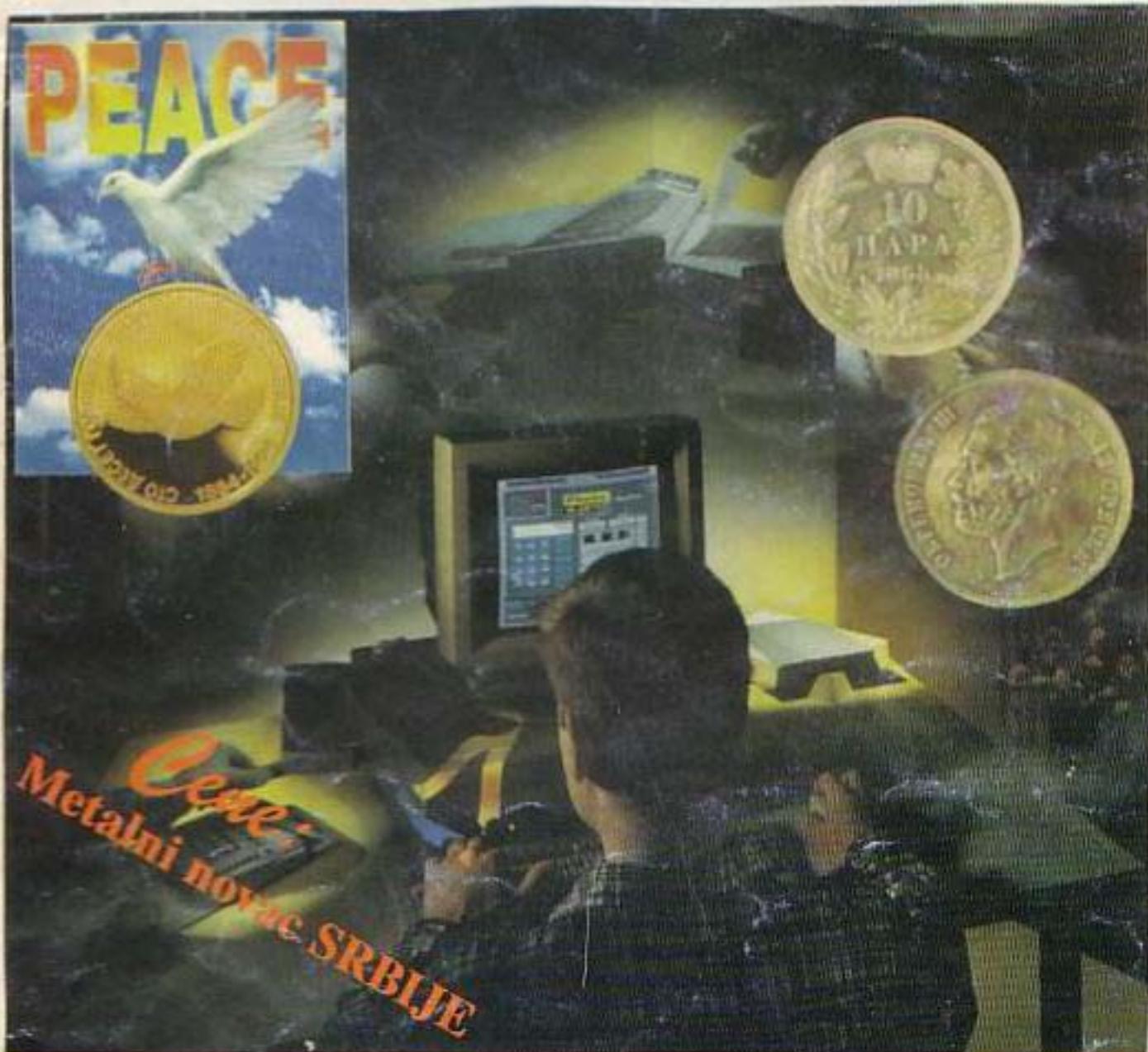
dinar

Numizmatički časopis

dinar

Izdanie Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

Br. 4
Februar
1997

TEMA BROJA: MIR NA NOVCU 2000 ♦ PEACE 2000 THROUGH COINAGE

RACUNARI U NUMIZMATICI

Nedavno je, na inicijativu Američkog numizmatičkog udruženja (ANA), pokrenuta svetska akciju izdavanja novca sa temom "MIR" (Peace). Tom humanom projektu posvećena je uvodna tema ovog broja našeg časopisa.

MIR 2000

U toku je velika kampanja čiji je cilj da zemalje sveta da pristupe kovanju optičajnog metalnog novca do 2000. godine sa dizajnima kojima bi se istakla tema mira. Već je desetak zemalja prihvatiло ovu ideju, pa su prvi MIR optičajni novčići već iskovani u Rusiji, SAD, Južnoafričkoj Republici itd. Privatna britanska kovnica Pobjoy Mint Ltd. izdala je nekurenute kovanice (vrsta žetona) na kojima je prikazan par ruku iz kojih poleće golub mira, sa mušlincem grancicom. Natpisi su "Peace through Coinage" (Mir kroz novac), "Man's Eternal Reach" (Čovekov večiti cilj) i "One World Unit" (Jedna svetska jedinica), simbolična monetna denominacija koja sugerira globalnu harmoniju.

Naš zlatnik od 150 novih dinara, premda po dizajnu odgovara zahtevima ove svetske serije novca (priček goluba mira sa lovorođom grancicom), ne može se ovde uvrstiti jer je osnovni zahtev "akcije" da novac bude iskovan od neplremenitih metala, da to bude optičajni novac koji će biti dostupan milionima ljudi širom sveta.

Golub mira na našem zlatniku
Pigeon of peace on a Yugoslav gold coin

Zamisljeno je da ovaj "Mir 2000" numizmatički projekat po svojoj masovnosti bude najveći svetski program izdavanja prigodnog novca od neplremenitih metala. Na njemu bi, dizajnom i prigodnim natpisima, bili naglašeni ideali mira, slobode i ljudskih prava. Posebno bi se cenili oni apoeni koji budu izdati 2000. godine, jer bi i kroz ova numizmatička izdanja bila potencirana želja da u novom milenijumu zavlada večiti mir.

Srpsko numizmatičko društvo sugerisalo je našoj emisionej ustanovi, Narodnoj banci Jugoslavije, da se takođe priključi ovoj humanoj akciji izdavanja prigodnog novca.

Očekujemo da će se u ovoj ogromnoj seriji svetskog optičajnog novca naći i naš optičajni novac mira.

Ranko MANDIĆ

Novčići mira - Peace coinage

PEACE 2000

You will soon be seeing coins from around the world with design or inscription proclaiming peace. The Peace Through Coinage movement has been proposed to all countries in the hopes that circulating coins of the next century will carry a message of Peace, Freedom and Human Rights.

The concept has been developed and promoted by the American Numismatic Association for the betterment of mankind. Coins dated in the year 2000 will be especially appreciate messengers of this movement. Others will begin to use such motifs during the period 1995 to 2000, or beyond.

Peace coins will likely become collectible items for many numismatists throughout the world. It is not too early to start your collection.

SESTERCIJUSI

Bronzani novčići nisu često kovani za vreme Republike i njihovo izdavanje je prestalo oko 84. godine p.n.e. Ponovo je oživljeno za vreme Julija Cezara, a potom pod Oktavijanom dok nije postao avgust 27. godine p.n.e.

Reformom rimskog monetarnog sistema 23. god. p.n.e. obuhvaćen je i *sestercijus*. Ovaj novčić je kovan u srebru za vreme Republike (oko 269. god. p.n.e.) kada je težio 1,1375 g i odgovarao $\frac{1}{4}$ denara. "Lex Flamina" (217. p.n.e.) smanjila je as i uncu i svela težinu denara na 3,892 g. Sestercijus je još uvek iznosio $\frac{1}{4}$ denara i težio 0,973 g.

Republikanski sestercijus C. Considi sa bistom Kupidona

Imperijalni sestercijus je izdavan u novoj leguri. Poznata kao *orihalkum* (aurichalcum - izraz potiče od grčkog "planinski bakar" ili bronza), ova legura bila je mešavina slična-mesingu, sa 80% bakra i 20% cinka. Cink je dodavan da bi se legura lakše topila, bolje kovala i bolje prihvatala čak i najsjajnije detalje sa žiga. Mnogi numizmatičari, međutim, upotrebljavaju termin "bronza" kao opšti izraz za rimski novac od neplemenitih metala, koji se označava slovima AE, odnosno Æ (aes).

Avgust je kovanje srebra i zlata držao pod svojom kontrolom, prepustajući izdavanje "bronze" senatu. Opadanje vrednosti bronzanog novca za vreme Republike izazvalo je neke poteškoće, pa se njegovo ponovno izdavanje pokazalo nepopularnim. Više iz psiholoških razloga nego bilo kojih drugih, odlučeno je da se taj novac kuje od čistog bakra, a ne od orihalkuma čija žuto-zlatna boja izgleda kuo da mu povećava vrednost. Prava vrednost ovog novca bila je u stvari manja nego kada su korišćene iste proporcije bakra i cinka za originalnu bronzu. Imperator je imao monopol nad proizvodnjom cinka u rudnicima Španije, pa je mogao da mu određuje cenu. Tako su novi sestercijujisi i dupondijusi imali veću vrednost. As, semi i kvadrans su kovani u bakru i razmenjivani su za zlato u polugama.

Pošto je Avgust imao AUTORITAS i TRIBUNICIA POTESTAS, kontrolisao je i Senat, te je sama kontrola Senata nad kovanjem novca bila neznatna. "Bronzu" je zvanično kovao Senat u svojoj kovnici u Rimu i ona je označavana slovima "S. C." - *senatus consulto* (po odborenju senata). Ovo formalno priznavanje Senata kao izdavača "bronze" važilo je do poslednjeg sestercijusa starog stila, koji je tada već bio smanjenog prečnika i težine, u doba Postuma (259-268.). Treba pomenuti da je sestercij nosio na sebi i prikaz glave Duha rimskog naroda i natpis S. C., kojeg je Koen pripisao Galienu (255-268.), mada se danas smatra da je kovan za vreme

*Sestercijus Titusa 80-81. god. AE 25,35 g
sa statuom Spes (Spis) na reversu*

senatorial inter-regnuma (april - septembar 275. godine).

Avgustov sestercijus je težio uncu (27 g). Od Severa Aleksandra (222-235) do Dua Filipa (249) težio je $\frac{5}{6}$ unce, a pod Trajanom Decijem (249-251) $\frac{1}{2}$ unce, s tim što je imperatorov "dupli sestercijus" bio u stvari stari sestercijus. Dalji pad na $\frac{1}{3}$ unce desio se pod Trebonijanom Galom (251-253). Ovo smanjenje težine je praćeno i promenama legure uvedenjem olova i kalaja. Od vremena Antonina u 2. veku orihalkum je zamjenjen sa bronzom koja je sadržavala 98% bakra i 2% kalaja.

Za razliku od zlatnog auresa i srebrnog denara, sestercijus je bio u opticaju nadaleko i naširoko koristi platežno sredstvo u trgovini i otpлатi dugova. Njegov veliki predložak ga je činio idealnim sredstvom propagande i prenošenja "poruka" narodu, što su rimski imperatori u potpunosti koristili. Carstvo je zapravo bilo ogromno zajedničko tržište gde se trgovina zaključivala u zvaničnoj državnoj valuti.

Želja da se nametne poštovanje i istakne značajnost centralne vlasti u Rimu dovele je do toga da novac služi imperatorima kao sredstvo reklame njihove vlasti i ličnosti širokom auditorijumu. Stanovništvo Rima je u doba svog vrhunca brojalo oko 100-200 miliona ljudi.

*Sestercijus Hadrijana 134-138. god. AE 26,31 g
na reversu CAPPADOCIA S-C*

Na licu sestercijusa prikazivan je realistički portret cara koji je bio prožet strogoćom i ponosom. Čak su nepismeni mogli razumeti ko ima stvarnu moć u Rimu. Taj veličanstveni stil, zajedno sa težnjom ka idealizacijom imperatorovog lika, nastavio je da prikazuje ove vlastadreve osobine manje-više jasno vidljivim tokom celoistorije izdavanja sestercijusa. U nekoliko slučajeva

mladog imperatora je izmenjen da se pokaže proticanje vremena.

Sam portret na novcu bio je simbol vlasti. Ovo ističuće pravo vladara da svoj portret stavlja na novac, on je mogao preneti na svoje rođake, uključujući decu, takođe zavestnu, da bi se na konvencionalan način osigurao nastavak i trajanje loze. Ova praksa se pokazala učinkom od potisku. Agripa, Avgustov prijatelj iz detinjstva i njegov nameravanji naslednik, njegovi sinovi Gaj i Lucij Cesari, Livija, Avgustova žena i njegova kćer, bili su predstavljani na ovaj način, a slična lista se nastavlja za vreme vladavine Tiberija (prikazanog takođe kao "cesar" na novčićima kovanim za vreme Avgusta), kada su Drus, njegov sin, njegov brat Klaudije Drus, kao i Antonija, njegova žena i Germanik, njihov sin i Agripina Starja predstavljeni na novcu.

Ovo poštovanje počasti u prikazivanju portreta na novcu na majke, žene, kćerke i sestre u okviru carske porodice davao je graverima šansu da reprodukuju mnoge promene u frizurama koje su se dešavale tokom godina. Drijedem ili venac od žita je ponekad dodavan, a čak se i glava pod velom može naći na posmrtnim novčićima.

Ceste su glave laureata. Venac slave je bio simbol vojnog trijumfa i atribut imperijalne titule dodeljen Avgustu, a prenesen i na naslednike. Još jedan primer simboličke se pojavljuje za vreme Nerona u vidu zrakaste krunе na glavi korilčene da razlikuje dupondij od asa, koji je bio slične dimenzije. Zrakasta kruna bila je atribut božja Sunca i potiče sa Istoka. Pojavljuje se i na duplom sesterciju Trajana Decija.

Duplo sestercijus Trajana Decija (249-251)
sa zrakastom krunom,
na vreme Felicita sa kaducom i rogom izobilja

Posebna pažnja u izradi portreta vidljiva je na sesterciju izrađenom od slane Flavijusovih imperatora (Vespazijan, Tit i Domijan), Trajana i Hadrijana. A veći psihološki akcent se može zapaziti na novčićima Antonina (Antonija Pija, Marka Aurelija, Lucije, Ver, Komod), dok su u 3. veku Severi (Septim Sever, Karakala, Geta, Aleksandar Sever), tri Gordijana, dva Filipa, Trajan Decijus i Trajan Decijus Gal i njihove porodice, Galijen i Postum, predstavljeni uprošćenim linijama, što je bio trend za kasnije šematsko portretisanje.

Samo lice bude obično legendama sačinjenim od rima simbola, bilo u punom obliku ili skraćeno - AUGUSTUS, CESAR, PONTIFEX MAXIMUS, PATER PATRIAE, OPTIME, PATER, FELIX i slično - ne bi bilo samo po sebi

Sestercijus Antonija Pija, 140-144. AE 27,96 g

Sestercijus Marka Aurelija, 161-162. AE 25,69 g

Sestercijus Filipa II, 245-246. AE 24,70 g

dovoljno da postigne željeni efekat, da naličje nije iskorišćeno za rečitu reprezentaciju onoga što je imperator radio ili uradio za Carstvo, odakle mu i pravo da Carstvom vlada. Uveravanja ljudi i legija da je sve u redu, služila su da se izbegnu zamerke i optužbe na diktaturu.

Sestercijus je bio savršeno sredstvo za pronošenje vesti pošto je polje, na kome nije bilo natpisa, bilo dovoljno veliko da dozvoli prikaz događaja, gde je umetnost i maštovitost proizvođača žigova dolazila do punog izražaja.

Bogovi, polibogovi, heroji i alegorijske figure bili su prikazani na naličju ovih sestercijusa, sa atributima koji su opredelili njihov identitet i pre nego što se pročita legenda. Izgradnja i scene imperatorovog obraćanja trupama, deljenja poklona narodu, slavljenje pobede nad varvarima, prikaz zarobljenika ili klečenje pred vojnim trofejima, takođe su predstavljeni na ekspresivan i skulpturalan način.

Nama ovi vidovi carske politike odabrani kao tipovi propagande od primarne važnosti služe kao prikazi mnogih aspekta religioznog i svetovnog života, javnih događaja i junačkih dela tokom istorije Rimskog carstva i od velike su pomoći, kako arheologima, tako i istoričarima.

FLAVIUS VALERIUS LICINIANUS LICINIUS

Licinije je potomak seoske porodice, rođen u Illiriji, izabran od Galerija za cezara sa Dajom. Vladao je od 308. do 324. godine, a jedno vreme imao je rezidenciju u Sirmijumu. Sa jednom robinjom imao je sina Licinija II (mladeg). Kada je detetu bilo godinu dana, kod Licinija dolazi Ablavije, Konstantinov savetnik, da ga nagovori da uzme za ženu Konstanciju, Konstantinovu polusestru, Hlorovu kćer. Licinije pristaje ali moli da nova žena pristane na adopciju malog Licinija, jer on, kao čovek u godinama, nije bio siguran da će sa Konstancijom imati dece. Konstantin na to pristaje.

Posle pobeđe kod Mulvijevog mosta u Rimu, 312. godine, gde je poginuo protivnik Maksencije, brat Konstantinove žene Fauste, Konstantin uz odobrenje senata uzima titulu *max*, prvi među jednakima. Licije pomaže Konstantinu u ovoj bici i pristaje da Konstantin nosi navedenu titulu. Konstantin zbog "priateljstva" i zasluga priznaje Liciniju vlast na Istoku koju je dobio 308. godine kao cezar. Takođe mu pruža pomoć u borbi protiv Daje, Galerijevog sestrića, ali pod uslovom da više ne progoni hrišćane. Konstantin poverava konzulat zajednički Krispu i Liciniju II koji su, obojica, bili vanbračna deca. Licinije i smatra da je prevaren i čeka trenutak da se osveti, da uzme svu vlast u svoje ruke. Godinu dana posle svadbe Licinija I i Konstancije, Konstantin proglašava za konzule Krispa i Licinija II, posle sebe i Krispa, a potom opet Krispa i Konstanciju III, sina sa Faustom, čime polako želi da eliminiše starog Licinija.

Licinije sređuje prilike u svom delu carstva, na Istru - podunavske zemlje, Balkan, Malu Aziju, Kapadokiju, Siriju, Mesopotamiju i Egipat. Pobeduje i ubija Daju. Obećao je Galeriju da će se brinuti o njegovom malom sinu Kandidijanu. Tu reč nije održao, nego je ubio dečaka.

Dioklecijanovu ženu Prisku i kćer Galeriju ubija u Solunu, gde su se sklonile. (Odsekao im je glave.) Poubijao je celu familiju Galerija (čiji je grad bio Gamzigrad) i njegovog cezara Severa.

Licinije I pomagao je zemljoradnicima, jer je i sam poticao iz takve sredine. Bojao se učenih ljudi. U jednom govoru je rekao: "Književno obrazovanje je za državu kao otrov. Ne, juš gore! Ono je kao kuga!" Kada je čuo da u Antiohiji pevaju rugalice na njegov račun, hiljade osumnjičenih saterao je u arenu cirkusa i tamo ih poubijao. Lako je izricao kazne bogatim ljudima, prisvajao njihovu imovinu, a njihove mlade udovice i naložnice pozivao u svoju postelju.

Konstantin za starijeg cezara imenuje Basanija i ženi ga svojom polusestrom Anastasijom (ćerkom Hlora). Basanijev brat Senekije bio je na Licinijevom dvoru. Kada je Basanije pokušao da se osamostali, Konstantin ga ubija i traži od Licinija da mu izruči Senekiju, za kojeg je tvrdio da je saučestovao u zaveri. Licinije odbija taj

zahtev, što Konstantin koristi kao dokaz da je i Licinije učestvovao u zaveri, ako nije bio i njen tvorac. Zatim, 314. godine kod Cibalae (Vinkovci) Konstantin sa 20.000 vojnika pobeduje Licinijevu armiju od 35.000 ljudi. Licinije beži u Sirmium, uzima ženu i sina Licinija II, i preko mosta na Savi beži u Bosnu i dalje na jugosjek. Most je posle prelaska srušio. Konstantin ide za njim u poteru i 3. 5. 314. godine pobeduje Licinija kod Adrijanopolja (danasa Jedrene) na uštu reke Hebrus (Tundža) u Maricu. Licinije beži u Bizant. Septembra 324. godine kod Helesponta (danasa Dardaneli) u velikoj pomorskoj bici Krispus, uz pomoć vetra, potapa Licinijevu flotu od 300 brodova. Poslednja bitka dogodila se 18. septembra kod Krizopolisa (Skadar), kada Licinije šalje purpur Konstantinu preko žene Konstantije i moli ga za život. Tada je Licinije imao 70 godina i bio prognan u Solun. Godinu dana kasnije, 325., Licinije u Solunu priprema zaveru. Konstantin ga, konačno, za kazmu ubija.

Euzebije, Konstantinov istoričar, kome je car diktirao podatke, i Laktonecije, istoričar Dioklecijana (inače učenik Krispu), Licinije nazivaju imenima "strašna zver", "zli demon" i "podmukla guja".

Natpisi na aversima novca Licinija I

- IMP. C. VALER. LICIN. LICINIVS P.F. AVG.
- IMP. C. VAL. LIC. LICINIVS P.F. AVG.
- IMP. C. LIC. LICINIVS P.F. AVG.
- IMP. C. P. LIC. LICINIVS P.F. AVG.
- IMP. LICINIVS P.V. AVG.
- IMP. LICINIVS AVG.
- IMP. LIC. LICINIVS P.F. AVG.
- LICINIVS AVGVSTVS
- LICINIVS P.F. AVG.
- D. N. LICINI. INVICT AVG.
- D. N. LICINI. MAX AVG.
- VAL. LICINIANVS LICINIVS P.F. AVG.
- VAL. LICINIVS P.F. AVG.

Flavius Valerius (Constantinus) Licinianus Licinius (sin Licinija I)

- LICIN. LICINIVS NOB. C
- LICINIVS NOB. C. (NOB. CAES)
- LICINIVS IUN. NOB. C.
- LICINIVS IVN. CAES
- VAL. LICINIANVS LICINIVS IUNIOR
- VAL. LICINIVS NOB. CAES.
- D. N. CONSTANTINVS LICINIVS N. CAES
- D. N. FL. LICIN. LICINIVS NOB. C.
- D. N. VAL. LICINIVS NOB. C.
- D. N. VAL. LICIN. LICINIVS NOB. C.

SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC - IV

FALSIFIKATI SRPSKOG SREDNJOVEKOVNOG NOVCA • DUŠAN - STEFAN UROŠ IV I NJEGOV NOVAC

Srednji novac uveo je Dušan Falsifikat. Taj problem obuhvata i *Dušanov zakonik*: "...Ako se nađe zlatar da kuje novac bez srebra, a taj gospodar gospodar šta neće car. Ako se nađe u selu, da se selo raspe, a zlatar sažeže..." Ceneći po oštini novac, vlasnik je bio usred u životno opasan posao. Zakon kaznjuje primorava i okolinu na kontrolu. Sve to ukazuje na veličinu i vrednost kovanog novca.

Falsifikat se mogao izraditi u dve grupe. U PRVU GRUPU FALSIFIKATA spadaju falsifikati pravljeni od bakra presvučenog tankim srebrom. Zanimljivo su potrošili korišćeni raznih vladara. Despot Đurđ ih ima više nego svi ostali vladari zajedno. To navodi na pretpostavku da je u tom vremenu bila veoma emisija. Pisanih podataka o tome nema, ali je teško naći ekonomsku logiku da se kao jedinstveni pravni akt uveo novac u srebrnu, bakru presvučenim srebrom i u bakru, a takvu su primerci sačuvani. Danas su uvek u vrednosti i u vremenu staru novac. To je razumljivo jer tokom vremena bakar lakše podleže hemijskim promenama, zvanično su uvek uvek u vrednosti i u vremenu staru novac. To je razumljivo jer tokom vremena bakar lakše podleže hemijskim promenama, zvanično su uvek uvek u vrednosti i u vremenu staru novac. Za numizmatičare, oni su interesantni kao i originali. To je autentičan novac.

DRUGU GRUPU FALSIFIKATA predstavljaju imitacije. Velikaši koji su imali rudnike pod svojom kontrolom, u periodima slabe ili nesigurne vremenske godine, nastavljali su sa kovanjem novca. Ako su se osećali dovoljno jakim (pretendovali na nezavisnost svoje vlasti) mogli da uvedu novac svoje imena: Branko, Vlatko, Jakov, Grga, Rlig, Dragoslav, Ivaniš. Ako im se činilo da to ne bi bilo mudro, na novac su uvek uvek u vrednosti i u vremenu staru novac. To je teško nazvati falsifikatom, a još teže redovnom emisijom. Te imitacije ili "divlja novci" pojavile su u vremenu smere na prestolu. Masovno se kuju i u potpunosti su izmešani sa legalnim kovanjem u periodu 1365-1389. Kada je vlast u vremenu vlast bila na najnižem nivou. Obično su loše rezani i nejasni. U svim klasifikacijama pripisuju se onom vladaru na koj je novac uvek u vrednosti i u vremenu staru novac. Za istoriju, pa samim tim i za nas numizmatičke kolekcionare, to je autentičan materijal koji je potpuni odraz vremena u kojem je uvek u vrednosti i u vremenu staru novac.

U treću grupu FALSIFIKATA uključeni su savremeni falsifikati. Za kralja Milana napravljeni su falsifikati od zlata nekoliko raških kraljeva. To je bio skandal onog vremena, jer su neki ugledni numizmatičari, među kojima i S. Ljubić, tvrdili da su to originali. Između tih novčića se smatraj da su slični falsifikata radeni po crtežima iz knjige S. Ljubića, a te je falsifikat u jednom članku obradio S. Dimitrijević. Radeni su dosta neveliko i lako se uočava da to nije srednjovekovni način rezanja slova. Ponekad, dosta retko, pojave se i liveni primjer. Oni su znatno teži pa i nestručnjaci lako uočavaju razliku između livenih i kovanih komada. Pre desetak godina pojavilo se nešto desetina primeraka falsifikata novca "Dušan i Jelena" sa jednostrukim krstom između njih. To je bio dosta uspeo falsifikat. Osim se uvođenjem sa istim - svi su potpuno identični. Ova treća vrsta falsifikata radena je sa ciljem prevare kolezionara i uvek u vrednosti i u vremenu staru novac.

Cetvrtu grupu predstavlja takođe redizajn. Koristi se tema novca i pravi nov izgled sa znatnim razlikama u dimenzijama i materijalu. Prodaje se kao čist suvenir ili kao privesak. Proizvođač želi da iskoristi trenutnu popularnost neke monetne nadajući se zaradi toga da kolezionare razlike su vrlo uočljive, ali ne i za laike, pogoljovo kada prođe dosta vremena. U svakom slučaju, redizajn uvek u vrednosti i u vremenu staru novac.

DUŠAN STEFAN UROŠ IV kralj 1331-1345. car 1345-1355.

Dušan je rođen 1308. godine u Zeti, kojom je upravljao svoji otac, kralj raški prestolonaslednik. Posle neuspelog slobodnog pokušaja 1314. godine, detinjstvo provodi u izgnanstvu, na srednjovekovnom dvoru, najkulturnijoj i najraskošnijoj sredini vremena u Evropi. Boravak u takvoj sredini bitno utiče na njegovo formiranje kao čoveka i na njegove kasnije vlastarske pretenzije.

Kada se Stefan Dečanski učvrstio na raškom prestolu, Dušan zajedno sa titulom mlađog kralja dobija Zetu na upravu. Dušan se ističe organizatorskim i vojnim sposobnostima. U bici na Velbuždu 1330. godine predvodio je konjicu čiji je udar rešio bitku. Pobedi je doprineo i njegovim primjerima. Dušan je bio izvrstan mačevalac i vrlo krupan i jak čovek. Raška vlastela nezadovoljna mirojubivim stavom kralja Stefana podstiče i podržava Dušanov prevrat.

Stupši na presto Dušan nije izneverio vlastelu. Vodio je osvajačku politiku i nasleđenu državu udvostručio na rubu. Vizantije istorija ga ne smatra velikim osvajačem jer nije zauzeo ni jedno značajno utvrđenje. Dva puta je bezuspešno opsedao Solun, a Ser je dobio bez borbe.

Dušan i Jelena, freska iz 1349. godine, Lešnovo

Dušan je osvajanjem vizantijske teritorije težio da postane vizantijski car. Za cara se proglašava 1345. godine, a svečano kruniše na saboru u Skoplju 1346. godine. Papa nije bio zainteresovan za stvaranje neke jače države namesto Vizantije u raspodu, pa nije htio da potvrdi Dušanovo krunisanje za cara, iako je Dušan nudio prelazak njegove države u katoličanstvo. Dušan zato proglašen

srpsku episkopiju patrijaršiom, tako da ga prvi srpski patrijarh kruniše za cara. Na taj način izjednačio je hijerarhijski nivo srpske crkve sa grčkom, što je naravno izazvalo osudu grčke patrijaršije i raskol (razdor) crkava. (Ovaj razdor je delimično izglađen krajem šezdesetih godina veštom politikom despota Uglješe, kome je to stanje smetalo kao gospodaru Serske oblasti. Do potpunog sporazuma došlo je 1375. godina na inicijativu kneza Lazara. Sporazum je isao na račun uspomene na cara Dušana. Crkva ga nije proglašila za sveca.)

Dušan je radio mnogo na unutrašnjem uređenju zemlje. Izdao je prvi zakon, otvara rudnike, gradi crkve i utvrdenja, pomaže razvoj trgovine. Pod Dušanom Raška u ekonomskom i vojnom pogledu dostiže svoj vrhunac.

Oženio se Jelenom 1332. godine († 1376), sestrom bugarskog cara Aleksandra (1331-1371). Brak nije bio političke prirode kao što je u to vreme bio redovan slučaj. Prema Bugarskoj je vodio miroljubivu politiku ali nije zaključivao ratne saveze. Drugi šurak Jovan Asen učestvuje u sprovođenju Dušanove politike pa mu je dodelio titulu despota i oblast Valone na upravu. Dušan je imao sukoba sa Ugarskom oko severnih granica koje su ostale nepromjenjene. Sa Bosnom se sukobio oko Huma, a i oko nasleda svoje sestre, udovice Mladena III Šubića. Dušan je Pelješac sa Stonom prodao Dubrovniku, a Hum preustroio Bosni, da bi sa te strane imao mirnu granicu i sve svoje snage usmerio ka osvajaju Vizantije. Možda je baš zbog toga osetio opasnost od širenja Otomanske države. Turci su u tom trenutku držali delić Balkanskog poluostrva oko Jedrenja. Dušan je sa njima imao neznatne ali neprijatne sukobe. Pokušao je da organizuje širu vojnu akciju protiv Turske, ali ga je iznenadna smrt u tome sprečila. Sahranjen je u svojoj zadužbini, crkvi Sv. arhanđela Mihajla i Gavrila kraj Prizrena. Ta crkva je davno razrušena, a njegove moći sada se čuvaju u crkvi Sv. Marka u Beogradu.

Dušanov novac

Dušanova vladavina je najbogatiji period raške numizmatike. Kovao je:

1. STEFAN VROSIVS
ſt ſt
21/1,48 LJ(IX-9), J(32)
  2. a) STEFANVS DCI GRA REX
ſt ſt
20/1,58 LJ(VI-22), J(33)
  2. b) STEFANVS D(C)I GR REX
ſt ſt
Naslon prestola idu iznad glave Hrista.
20/1,88 LJ(VII-4), J(-)
  3. + REX STEFAN
ſt ſt
-/- LJ(-), J(36)
  4. + MONITA REX STEFA
ſt ſt
20/1,39 LJ(VII-5), J(35)
  5. MONITA REGIS STEFAN
ſt ſt
a) 19/1,55 LJ(V-20), J(6)
  6. a) + RX RASIC ST IP ROMA / REX RASIC STEFAN IMPERATOR ROMANIAE
ſt ſt
20/1,50 LJ(VII-17), J(37)
  6. b) Linija naslona prestola idu iznad glave Hrista.
20/1,04 LJ(-), J(-)
  6. v) + REX RIA ST IP ROMA / REX RASIANORUM STEFAN IMPEROATOR ROMAIORUM /
ſt ſt
20/1,43 LJ(VII-18), J(38)
  - g) Tekst na licu kao kod kod a naličje kao 5b.
20/1,46 LJ(-), J(-)
- Ovo je jedina novčana vrsta vladara na kojoj stoji ime njihove države "RASIA" odnosno skraćeno "RIA".

10. мОнITA InPeR SeFA

π Χ

19/1,04 LJ(VII-12), J(41)

15.

— 14/0,51

LJ(-), J(43)

11. мОnITAS InPeRATO / MONITA STCFANI INPeRATORIS / π Χ

a) 18/1,05 LJ(VII-11), J(40)

b) 19/0,98 LJ(-), J(-)

Čelenka u obliku rozete sa perima zamenjena je stilizovanim krimom.

+ СТЕПАН ЧРЬ /
+ СТЕПАН ЦАРЬ

π Χ

19/1,02 LJ(-), J(49)

17. a) + STEPAN INPeRATO

π Χ

20/1,22 LJ(VII-15), J(50)

12. STeFAn(VS) INPeRAT(OR)

π Χ

18/1,27 LJ(VII-13), J(39)

b) IIPeRATOR STeFAnV

π Χ

20/1,72 LJ(VII-14), J(-)

13. + ImPeRATOR STeFAn

+ ImPeRATOR STeFAn /

OФb ZP

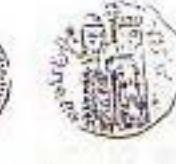
16/0,68 LJ(-), J(42)

18. OФb ZP

π Χ

16/1,72 LJ(XV-1), J(66)

14. + СТЕПАН ЦАРЬ

+ СТЕПАН ЦАРЬ / ЦАРЬ

16/0,72 LJ(-), J(-)

19. ЕЛЕНА . STeF INPeRATOR

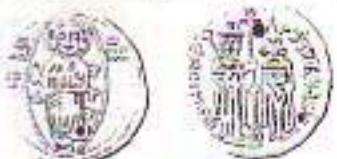
π Χ

18/1,17 LJ(VII-19), J(48)

20. ELIA IPA(€) IPOR STEFA
20/1,09 LJ(VII-23), J(46,47)

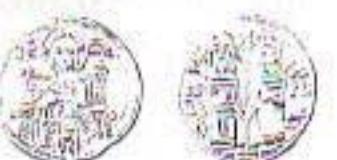
21. STP(KS) IMPERAT
19/1,10 LJ(VII-20), J(44,45)

22. •SF• •CL•
19/1,06 LJ(-), J(-)

23. •VR• •CL•
19/1,09 LJ(-), J(68)

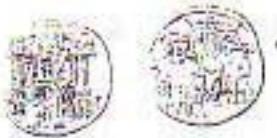
24. Zb Pb
20/1,08 LJ(VIII-8), J(-)

25. CΦb Zb
21/1,21 LJ(VIII-10), J(56)

b) 16/0,48 LJ(XV-6), J(60)

v) 18/0,88 LJ(VIII-13), J(61)
Car i carica dati do kolena, a između njih dvostruki krst.

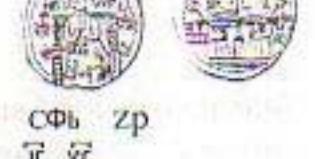
26. —
19/0,82 LJ(-), J(59)

27. CΦ zp
a) 18/1,01 LJ(VIII-11), J(57)

b) 19/1,18 LJ(-), J(58)

28. CΦb zp
16/0,48 LJ(XV-14), J(62)

29. CΦb zp

Car i carica sede, između njih jednostuki krst. Urezano puno detalja tako da se tekst često ne vidi ili ne postoji.

a) 16/0,44 LJ(XV-7), J(63)

b) 16/0,67 LJ(XV-11), J(64,65)

Čirilički natpisi mešaju se sa latiničkim i pre su posledica političkih potreba. Na osnovu "ostava novca" ne može se izvući zaključak da su latinične vrste bile namenjene primorskom delu njegove ogromne države.

Dušan nije kovao bakarni novac što ukazuje da trgovina na male nije bila razvijena. U primorskim gradovima pod njegovom kontrolom postoji takva potreba, pa je Dušan prinudjen da dozvoli kovanje gradskog bakarnog novca. Kao najrazvijeniji od njegovih gradova - Kotor - kovao ju je srebrne dinare. Po kasnijim sličnim dinarima sa imenima sizerena grada (Uroš, Ludovik, Tvrto, Venecija) može se zaključiti da je to kovanje grada Kotora po odobrenju ali ne i pod kontrolom cara Dušana. Tako je i svrstan kao novac grada Kotora.

Novac grada Kotora na kom je ime cara Dušana kao sizerena:

30. •STEPHANVS• INPCRATOR
•STRIPHON• •CATARCNSI•
20/1,79 LJ(IX-7), J(223)

(Nastavak u sledećem broju)

**Knjigu
SRPSKI
SREDNJEVEKOVNI NOVAC
autora**

Miroslava Jovanovića
možete nabaviti preko SND
Servisa za prodaju numizmatičke
literature i ostalog materijala
na svim sastancima
Srpskog numizmatičkog društva

NOVCI VUKA BRANKOVIĆA IZ KOSOVSKE OSTAVE

O sadržaju velike kosovske ostave (oko 2.500 komada srebrnog srednjovekovnog novca), koja je nađena početkom ove desetine, (a moguće je da ona, u stvari, potiče iz Makedonije), nezadivljivo je govoriti. Novac iz ovog nalaza podijeljen je na deset delova, jer je verovatno toliko bilo značaja, a ja sam imao priliku da vidim 2/10 tog novca.

Na osnovu onoga što je meni bilo dostupno, i na osnovu informacija drugih kolezionara koji su videli i neke druge delove ovog nalaza, može se utvrditi da su sledeći primerci bili u manjem broju: Novac grada Zvečana, kralja Marka, Andreja, župana Nikole, četvororedni novac kralja Vukašina, latinična vrsta kneza Lazara (Hristos nije u mandorli) i novac Vuka Brankovića (sizeren Lazar). Ostale vrste cara Uroša, kralja Vukašina, kneza Lazara i Vuka Brankovića bile su zastupljene u velikom broju, naravno ne sve podjednako. U ovom članku želim da iznesem svoje mišljenje o pet primeraka novca za koje smatram da pripadaju Vuku Brankoviću, i to:

Sl. 4. Novac Vuka Brankovića i Jakova. Vladar bez kape na glavi.

Sl. 5. Novac Vuka Brankovića (sizeren Lazar).

Primerci ilustrovani na sl. 1, 2, 4 i 5 su iz pomenute Kosovske ostave. U časopisu "Numizmatičar" br. 13 iz 1990. godine, M. Jovanović izražava sumnju da pet ovde prikazanih primeraka pripadaju Vuku Brankoviću već pretpostavlja da pripadaju Vuku Lazareviću. Staniša Novaković u časopisu "Numizmatičar" br. 15 iz 1992. godine, na osnovu analize srebra u tom novcu, ne izvodi zaključak kome isti pripada.

Na osnovu sastava tzv. kosovskog nalaza srpskog novca, može se, po mom mišljenju, zaključiti sledeće:

- da je prednji nalaz pohranjen neposredno pred Kosovsku bitku 1389. godine ili odmah posle te bitke;
- da je Vuk Branković započeo proizvodnju svog novca pre Kosovske bitke;
- da su nađeni novci kralja Vukašina ove ostave (M. Jovanović tip 90 i 94) proizvedeni pre Kosovske bitke;
- da su nađeni novci Vuka Brankovića ove ostave (M. Jovanović tip 104, 105 i 113) proizvedeni pre Kosovske bitke;
- da su nađeni novci kneza Lazara ove ostave (M. Jovanović tip 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 154 i 155) proizvedeni pre Kosovske bitke;
- da u ovom nalazu nije bilo ni jednog primeraka novca Stevana Lazarevića, a onda pogotovo nije moglo biti ni novca njegovog mlađeg brata Vuka Lazarevića;
- da novci sa slike 1, 2, 3, 4 i 5 pripadaju Vuku Brankoviću, a ne Vuku Lazareviću.

Sl. 1. Novac Vuka Brankovića. Vladar u desnoj ruci drži žezlo sa četvorostrukom zastavicom na vrhu.

Sl. 2. Isti novac, samo što vladar u desnoj ruci drži žezlo sa krstom na vrhu.

Sl. 3. Novac Vuka Brankovića i Jakova. Ovde je inte-

NAŠ "dinar" PREDSTAVLJEN ŠPANSKIM ČITAOCIMA

Ugledni španski numizmatički časopis "Cronica Numismática" iz Madrija, u svom broju 78 od 15. januara 1997., prikazao je svojim čitaocima naš časopis "dinar" br. 2, koji prikaz u celosti navodimo:

"Dinar, Numizmaticki časopis"
(Rep. de Jugoslavija)
Nº 2, septiembre de 1996,
Editada por la Asociación
Numismática de Belgrado,
Belgrado, República de Yugoslavia

Sin duda es una de las más importantes publicaciones numismáticas de toda la Europa Central y Oriental, pese a estar ubicada en uno de los países que por lo ha pasado de todo el bloque que antiguamente pivoteaba sobre el socialismo soviético.

Sorprende la documentada contribución con que cada artículo aparece publicado, tanto en los textos como en la información gráfica, así como los muy diversos canales de información a los que tiene acceso, y que posibilitan que los numismáticos asociados estén al tanto de las importantes novedades exteriores que a cada

paso se producen, desde las omisiones hasta Internet.

La revista, publicada en gran formato, aporta en su último número artículos sobre el interés de la numismática antigua de Rumania, los viejos taler del Imperio Austro húngaro con detalle de las emisiones desde Maximilian I (1493-1519) hasta Karlo (1916-1918). Imprescindible para lo que quieran conocer el rumbo y nivel de la numismática en esta parte de Europa, así como para los que quieran establecer contactos con coleccionistas eslavos. Imprescindible también conocer lenguas eslavas para entender lo que se dice. ■

U razmeni za naš Numizmatički časopis
"dinar"

Srpsko numizmatičko društvo redovno prima brojne svetske numizmatičke časopise.

Između ostalih i poznati "mt"

**money
trend**

MONEY TREND je krajem prošle godine promenio vlasnika - sada se, umesto u Lihtenštajnu, izdaje u Austriji, a novi vlasnik je

GEWRD-VÖLKER WEEGE

Weege & Weege Ges.m.b.H.,
Kutschkergasse 43,
A-11800 Wien

Članovima SND na raspolaganju su sva najnovija izdanja "money trend"-a, koja mogu posuditi iz naše društvene biblioteke.

POSTIGNUTE CENE ZA SRPSKI SREDNJE-VEKOVNI NOVAC NA AUCTION 1 (1996)

Lot	Opis (J=Jovanović kat.br.)	Procena L	Prodato L
1	2	3	4
1518	Uroš I. Dinar (J13)	20	55
1519	" (14)	50	120
1520	Stefan Milutin. Dinar (J15)	50	65
1521	Stefan Dečanski. " (J29)	50	60
1522	Stefan Dušan " (J52)	50	80
1523	" " (J57)	50	130
1524	" " (J67)	30	70
1525	Stefan Uroš V " (J70)	60	80
1526	" " (J75)	60	60
1527	Vukašin " (J75)	40	40
1528	" " Isto	50	55
1529	Vuk Branković. Dinar (J113)	30	60
1530	Knez Lazar. " (J154)	50	50
1531	Stefan Lazarević. " (J187)	70	90
1532	Jovan Oliver. " (J205)	400	850
1533	Imitacija groša	-	30
1589	Uroš I. Dinar (J13)	25	35
1590	" - Sličan	40	70
1591	" - Isto	40	85
1592	" - Sličan	25	25
1593	" - Sličan (J14)	50	85
1594	Stefan Dragutin. Dinar (J5)	85	140
1595	" - Sličan	85	140
1596	" - Isto	85	85
1597	" - Sličan	100	180
1598	" - Isto	100	100
1599	" - Isto	100	220
1600	" - Sličan (J14)	35	40
1601	" - Isto	35	40
1602	" - Sličan	35	40
1603	" Dinar, Rudnik (J9)	125	145
1604	" - Sličan (J8)	125	145
1605	" - Isto	125	250
1606	Stefan Vladislav. Dinar (J27)	385	850
1607	Stefan Dečanski. " (J29)	40	60
1608	" - Isto	40	40
1609	" - Sličan	40	40
1610	" - Sličan	40	40
1611	" - Sličan	50	80
1612	" - Sličan (J30)	40	40
1613	" - Sličan	50	110
1614	" - Isto	50	75
1615	" - Isto	50	50
1616	" - Sličan	50	50
1617	" Dinar (J31)	30	70
1618	Stefan Dušan, kralj. " (J34)	220	220
1619	" car " (J38)	60	100
1620	" - Isto	60	100
1621	" Krundiheni dinar (J51)	50	90
1622	" - Isto	50	80
1623	" - Isto	50	110
1624	" - Sličan	70	150
1625	" - Sličan	50	60
1626	" - Isto	50	70
1627	" - Isto	50	140
1628	" - Sličan	50	110
1629	" - Sličan	50	140
1630	" - Sličan	50	110
1631	" - Isto	50	140

OSMANLIJSKO KOVANJE AKČA NA BALKANU (II)

Kada sam u prošlom broju pisao o kovanju sultana Bajazita II propustio sam da navedem da je tada bila otvorena nova kovnica. Ona se zvala *GELIBOLI*

Akča iskovana u
GELIBOLU 1481 - 1512.

Avers

Revers

(Galipolje) i proizvodila je akče. Kovnica je radila vrlo kratko, a akče kovane u njoj su vrlo retke. Kovnica je

verovatno bila otvorena samo u početku vladavine sultana da bi podmirila potrebu za novcem (bakšiš pri stupanju na presto) za isplatu janičara.

Sultan Selim I stupio je na osmanlijski presto *aprila 1512. godine*, pošto je primorao oca Bajazita II da abdicira. Kao i svi vladari pre njega, Selim I je odmah naredio da se iskuju akče u njegovo ime. Akče su kovane u svim kovnicama koje su radile i za vreme prethodnog vladara. U Rumeliji su to bile Kostantinija, Edirne, Novar, Kratova, Serez i Škoplje. Za razliku od Bajazita II, tokom vladavine ovoga sultana na aversu i reversu kovanih akče uočljive su razlike u ornamentu, kao i u rasporedu natpisa. Prvi put se kod Osmanlija dogodilo da se prilikom promene jedne strane akče (aversa ili reversa) automatski nije promenila i druga strana, kao što je to radeno kod prethodnih vladara. Ovakav način regulisanja kovanja omogućavao je efikasniju kontrolu kovnica, a rezultirao je i u većem broju vrsta otkovanih akča.

Do sada je registrovano pet tipova aversa i pet tipova reversa. Na osnovu akče koje su otkovane različitim kombinacijama aversa i reversa možemo zaključiti da su kovnice dobijale dozvolu kovanja samo za jednu (određenu) količinu akča, a nakon toga kalupi su uništavani.

Pobune janičara pre sultanovog stupanja na presto, kao i bakšiš koji je on delio vojsci povodom dolaska na presto, ispraznili su državnu blagajnu. Ambiciozni sultan Selim I prvo je zaveo red u državi, ubijajući veliki broj rodaka i prijestalica svrgnutog oca, a zatim se pripremio za pohod na Persiju.

Među stručnjacima preovladava mišljenje da prva serija njegovih akča na reversu ima kao ornament petlu strelje čiji je vrh okrenut nadole. Ta produkcija akča nakon stupanja sultana na presto mnogo je bila intenzivnija nego pri kraju vladavine. To je normalno ukoliko znamo da je svaki islamski vladar nakon stupanja na vlast

pokušao da novac, u ovom slučaju akče, u što većem broju otkuje i zameni do tada postojeće. Na taj način ne samo da je obaveštavao svoje podanike da je na osmanlijskom prestolu došlo do smene, nego je na razlici u težini akči (nove su po pravilu bile lakše od starih) popunjavana državna blagajna.

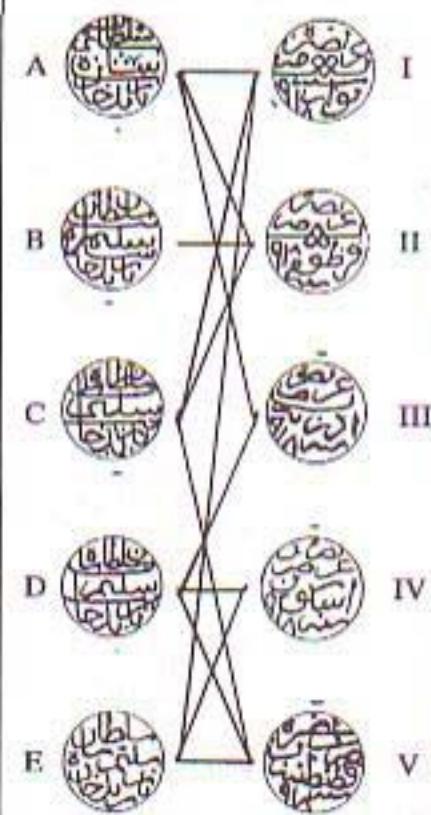
Smatra se da su akče posebnog tipa aversa upravo one koje su bile kovane za potrebe pohoda, mada bez detaljnije analize ostava koje sadrže akče sultana Selima I ne možemo pouzdano utvrditi raspored kovanja, jer je na svim akčama upisana samo godina stupanja sultana na presto. Te akče su kovane u Rumeliji u kovnicama Kostantinije, Edirne i Kratova. Rumelija je sa svojim rudnicima srebra bila bogatija od Anadolije, pa su zato i akče tu kovane. Na osnovu toga možemo zaključiti da su kratovski rudnici srebra već tada bili bogatiji nego novobrdski, što se kasnije i potvrdilo.

Nakon osvajanja Persije i Egipta smanjena je proizvodnja akča u Rumeliji i Anadoliji. Srebrni novac, akče, kovan je iz potrebe u ekonomski slaboj državi.

Nakon pobjede i zaplane persijske i memlučke riznice (prema osmanlijskim zapisima u Halepu je zaplenjeno milion zlatnika i 250 kg zlata), kao i pljačke bogatih gradova, manja je bila potreba za sitnim srebrnim novcem. Tada je više kovan zlatni novac, *altan*, što se može zaključiti prema sačuvanim zlatnicima iz azijskih i afričkih kovnica, kao i na osnovu zlatnika iz kovnica Rumelije.

Premda sačuvanim akčama iz vremena vladavine sultana Selima I, kovnica novca Novar bila je najorganizovana i najproizvodljiva u carstvu. Ovo se može ustanoviti prema broju tipova akča kao i prema velikom broju različitih kalupa istog tipa.

Kombinacije aversa i reversa akča kovanih u Rumeliji za vreme sultana Selima I

GELIBOLU

حليوبول

EDIRNE

سراز

SEREZ

سراز

SELIM (I)

سلیم

SULEJMAN (I)

سلايم

SAH

شنا

**DO SADA REGISTROVANE VRSTE AKČA ISKOVANE U
BALKANSKIM KOVNICAMA ZA VREME SULTANA SELIMA I**

KOSTANTINIJA	EDIRNE	NOVAR	KRATOVA	USKUP	SEREZ
A/I	A/I	A/I	A/I	A/I	A/I
	A/II	A/II	A/II	A/II	
A/III	A/III	A/III			
	B/II		B/II		
	C/II	C/II	C/II	C/II	
D/I					
D/III	D/III	D/III	D/III	D/III	
		D/IV			
		D/V			
E/IV	E/IV	E/IV	E/IV	E/IV	E/IV
E/V		E/V			

Iako je on vladao kratko (samo 8 godina), kovanje akča pod sultanom Selimom I spada u red "bogatijih" kovanja, jer je do sada samo u Rumeliji registrovano 17 vrsta (kombinacija aversa i reversa) njegovih akča.

Sultan Sulejman I je stupio na presto septembra 1520. godine, nakon smrti oca, sultana Selima I. Nasleduje ekonomski jaku državu koju je tokom svoje 46-togodišnje vladavine još više ojačao i doveo do vrhunca moći.

Prema rasporedu natpisa na aversu i titule ŠAH - kako samog vladara tako i njegovog oca - vrlo pouzdano možemo odrediti redosled kovanja akča po periodima za vreme vladavine sultana Sulejmana I. Izdvajaju se tri glavna tipa aversa akča kojima odgovaraju tri perioda vladavine sultana. Na aversima akča je sledeći tekst (uz koji dajem indikaciju perioda):

1. SULTAN SULEJMAN ŠAH
SIN SELIMA ŠAHA,
1520 - 1534. godine.
2. SULTAN SULEJMAN ŠAH
SIN SELIMA HANA,
1534 - 1555. godine.
3. SULTAN SULEJMAN
SIN SELIMA HANA,
1555 - 1566. godine.

Redosled unutar tih perioda (grupa) određuje se, manje ili više pouzdano, na osnovu tipova reversa. Do sada je registrovano oko 10 glavnih tipova sa više desetina varijanti aversa, a isto toliko i reversa. Kovanje akča kombinovanjem različitih tipova aversa i reversa koje je prvi put kod Osmanlija primenjeno za vreme sultana Selima I, maksimalno se primenjuje i toku

vladavine sultana Sulejmana I. Zato se sa pravom taj period vladavine i naziva "zlatno doba akča".

Zakon o kovanju novca i rudnicima iz 1536. godine koji je omogućio "brži" put od sirove rude do proizvedene akče, uz ostale liberalne zakone, kontrolu tržišta i uz procvat kulture i umetnosti rezultiraju velikim brojem lepo dizajniranih, sa izuzetnom kaligrafijom uradenih akča. Na osnovu sačuvanih akča otkovanih s istim tipom aversa i reversa iz iste kovnice zaključujemo da je postojalo nadmetanje između kalupara ko će uraditi lepši i maštovitiji kalup za kovanje. Pritom se ne sme izgubiti izvida da je "prostor" za takvo delovanje bio ograničen tipom aversa ili reversa na kojima je svaka reč u natpisu imala propisano mesto na kojem je morala biti upisana. Minijaturni ornamenti u vidu travke, tačke u vidu kruga ili petlje sreće koji su manji od jednog milimetra, kao i arabika koja se razlikuje od svakodnevnog stila koji je korišćen za službene spise, odlikuju kovanje akča za vreme vladavine sultana Sulejmana I.

Nakon stupanja na presto Sulejmana I nastavljen je rad u kovnicama koje su u Rumeliji postojale i za vreme Selima I. Kovnice Kostantinija, Edirne, Serez, Novar, Kratova i Ūsküp, prema sačuvanim akčama, više su proizvodile u prvom (1520 - 1534.) nego u drugom periodu njegove vladavine (1534 - 1555.). Kao i svi osmanlijski vladari, i sultan Sulejman I je želeo u kratkom periodu da na tržištu zameni akče prethodnog vladara sa svojim akčama. Povećana produkcija akča na početku vladavine se objašnjava i pripremama sultana za osvajanje

Akča kovana u NOVARU
u periodu 1520 - 1523.

Avers

Revers

Beograda, kao i Rodosa. Autor ovog rada je imao priliku da pregleda brojne nalaze koji su ili sadržali samo akče sultana Sulejmana I, ili uz akče ostalih sultana i akče ovoga sultana. Svi nalazi su posedovali akče kovane u prvom periodu. U jednom nalazu u kojem su bile i akče iz prva dva perioda Sulejmanove vladavine (1520 - 1555.), velika većina je bila kovana 1520 - 23. godine.

AUKCIJA SND

Komisija za organizaciju i sprovodenje aukcija Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu započela je sa prijemom materijala za PRVU AUKCIJU SND.

Vaš materijal za aukciju još uvek možete prijaviti na tel. članova komisije:

Mirko Jovanović, predsednik komisije ☎ 787 846;

Dr Dragan Vicić ☎ 652 606; Slobodanka Stojaković ☎ 625 917 i Lazar Gerić ☎ 444 3414.

NOVI NOVAC I NEOBJAVLJENA IZDANJA

O našem "novom novcu" imamo za sada samo jednu - negativnu vest: U prošlom broju objavili smo da je u 1996. godini planirano izdanje opticajnog metalnog novca (sa novim grbom SRJ) u apoenima od 10 i 50 para i 1 novog dinara. Nažalost, apoen od 50 para NIJE izdat do 31. decembra 1996.

Ovo nije prvi put da NBJ u "Službenom listu" najavi izdavanje pojedinog novca i da taj najavljeni novac ne bude izdat. Najdrastičniji primer je u "Sl. listu SRJ" br. 65/94 najavljeni serija prigodnog novca "Karadorde", u kojoj je trebao da se izdaju apoenci od 30 novih dinara (Ag) i 600 novih dinara (Au). Do izdavanja ovog novca nikada nije došlo i sada je sasvim izvesno da se taj novac, (kat. br. P79 i P80), neće ni izdati.

10 DINARA 1882 - Proof

Na aukciji firme Stack's iz Njujorka (koja je održana 3-4. decembra 1996) pojavio se do sada nepoznati primerak od 10 dinara Kraljevine Srbije, izdat 1882. godine u specijalnoj POLIRANA PLOČA (Proof) tehnici.

Ovaj raritet (lot 1505) procenjen je na pomenutoj aukciji na US\$ 2.500 - 3000.-

Poslednja vest:

NOVI CRNOGORSKI NOVAC?

Beogradski "Dnevni telegraf" izvestio je da gospodarstvuje gosp. Slavko Drževića, potpredsednika Vlade Crne Gore, "Crna Gora može štampati svoju valutu - paralelni Perper, navodi se u izveštaju DT od 29.1.1997, nije štampan, ali su, uavodno, već odštampani crnogorski novaci". Navodi se: "Novčani bonovi štampani su u Andrijevcu u decembru prešle godine kombi-vozilima transportovani u Žabljak. Tamo se nalaze i sada, u sefovima u podrumu zgrade nadomak hotela 'Jezero'. Vrednost i izgled odštampanih bonova je nepoznata kao i naredbodavac njihovoj štampanji".

Makedonija:

ISKOVAN ZLATNI DENAR

U "Službenom vesniku na Republika Makedonija" br. 45 od 31. avgusta 1996. godine objavljena je "Odluka o izdavanju na prigoden jubileen zlatnik". Zlatnik je izdan 8. septembra 1996. povodom godišnjice osamostaljenja Republike Makedonije. Iskovani je u specijalnoj PP tehnici sa masom finote 916/1000 (22 karata) u količini od 1500 primeraka.

Zlatnik ima masu od 15,98 g i promjer od 28,8 mm. Na aversu je prikazan ptica roda (maked. штрпј). Iznad kruga je tekst "НАРОДНА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА", u krugu "ЗЛАТЕН ДЕНАР". Na reversu je prikazan grb RM, ispod kojeg je datum: "1. 09. 1996. ГОДИНА". Prodajna cena nije navedena.

Željko Stojanović

NOVE DOLARSKE NOVČANICE

Kako stati na put falsifikatorima američkih dolara?

Izmenjen dizajn i usavršeni sigurnosni elementi • Najupečetljivija zamena američkog dolara, prva posle 65 godina

Gotovinski pojavni oblik američkog dolara - rezervne valute broj jedan - dobija potpuno novi izgled. Imajući u vidu ne samo globalnu transakciju, kapitalnu i rezervnu funkciju ove valute, već i njenu zastupljenost u gotovinskim plaćanjima u zemljama sa mekom nacionalnom valutom, javnost širom sveta pokazuje interesovanje za nove američke banknote.

STATES OF AMERICA, na primer, postavljen je u tri reda u gornjem desnom delu banknote, umesto na sredini u vrhu - kako je to u prethodnoj seriji bio slučaj. Okvir i nominalne oznake (100) su uvećane. Takođe, pozicija oba žiga (Trezora i Federalnih rezervi) i serijskih brojeva su izmenjeni u odnosu na dosadašnji tip apoena od sto američkih dolara.

SAD su pustile 25. marta 1996. u opticaj novodizajnirani apoen od 100 \$. Prema podacima američkog Trezora (U.S. Treasury) do polovine prošle godine već je proizvedeno preko milijardu novih novčanica, tako da je već tada cilj od 1,2 milijarde komada stotki u prvoj godini proizvodnje izgledao potpuno ostvarljiv. Ovaj najveći američki apoen serije "1996" stampa Biro za gravuru i štampu (Bureau of Engraving and Printing) u Washingtonu, dok novo postrojenje američke štamparije novca Fort Wort još proizvodi stare apoene sa datumom izdanja "1995".

Portret Bendžamina Frenklina i dalje dominira na novoj novčanici od 100 \$, ali je on uvećan za 50% i pomeren malo uлево od centra. Nema promena u karakterističnim bojama "Green back": prednja strana novčanice (avers) je pretežno crne boje, dok je zadnja strana (revers) zelene boje. Likovni kreator opredelio se za drugačiji raspored natpisa na novčanicu: naziv države THE UNITED

Više sigurnosnih elemenata

Portret američkog državnika, naučnika, pronalazača, majstora štamparije i pisca nastao oko 1785 godine, poslužio je kao inspiracija umetniku za novu gravuru lika Bendžamina Frenklina (1706-1790). Zanimljivo je da se bostonski pronalazač i grafičar, inače omiljeni motiv na američkim banknotama, u svojoj karijeri bavio i štampanjem hanknota.

Proizvodnja i proizvodni troškovi nove novčanice

U prvoj godini planirana je proizvodnja 1.200.000.000 komada novčanica novog apoena od 100 \$, a to nominalno iznosi 120 milijardi \$. - odnosno oko trećinu ukupne količine gotovog dolarskog novca. Troškovi proizvodnje po jednoj novčanici novog apoena od 100 \$ porašće za nepun cent (0.01 US \$ u odnosu na dosadašnji iznos od 3,7 centi - koliko je koštala proizvodnja).

Unificiranje papirnog novca SAD

Veliko šarenilo vladalo je kod papirnog novca SAD sve do 1862. godine. Tada su papirni novaci SAD izradivale privatne štamparije po nalogu emisionih banaka (procene govore da je tokom rata za secesiju Juga, u opticaju bilo 7.000 različitih banknota koje su emitovane od strane više od 1.600 banaka). Prema zvaničnim procenama, u tadašnje vreme oko 1/3 gotovog novca u opticaju bilo je falsifikovano!

Dekretom od 25. februara 1862. godine vlada SAD uvodi nacionalnu valutu. Drugim dekretom od 11. jula iste godine ovlašćen je sekretar Trezora da naloži izradu gravure i štampanja novčanica kod Departmana trezora u Vašingtonu. Mesec i po dana kasnije, 29. avgusta 1862. godine, osnovan je Biro za graviranje i štampu Departmana trezora (Bureau of Engraving and Printing, Washington D. C.), nadležan za izradu popularnih "green back" - dolarske novčanice nazivaju se tako, zbog poledine zelene boje.

Odlukom Kongresa, a na inicijativu predsednika Vudro Vilsona (1856 - 1924) 1913. godine osnovana je nezavisna centralna monetarna ustanova pod nazivom FEDERAL RESERVE, koja preko 12 regionalnih banaka i njihovih 25 filijala izdaje dolarske novčanice tzv. FEDERAL RESERVE NOTE.

Kreator nove novčanice potpuno je redizajnirao sadržaj na reversu novčanice: natpis "Verujemo u Boga" i nova gravura Dvorane nezavisnosti treba takođe da oteža falsifikovanje.

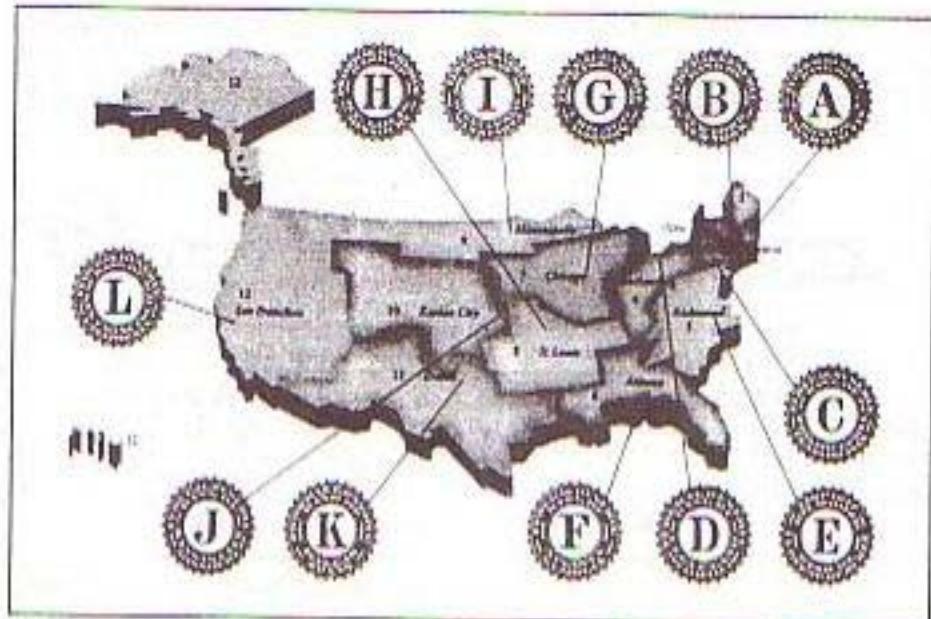
Na novoj novčanici zastupljeno je preko deset sigurnosnih elemenata, od kojih su pojedini preuzeti sa tzv. C-tipa novčanica (100 \$ apoenc serija 1990), kao na primer: mikrotekst koji formira oval oko portreta na aversu i vertikalna sigurnosna linija. Potpunu inovaciju za američki papirni novac predstavljaju vodeni žig (u obliku portreta Bendžamina Frenklina na desnoj strani

aversa) i kameleonski broj (nominala "100" u desnom donjem delu aversa novanice je zelene boje kada se gleda pod pravim uglom, a crne boje kada se gleda kosim uglom). Ovaj sigurnosni element zaštite od falsifikovanja primenjuju u novije vreme i druge države u svetu, a radi se zapravo o specijalnoj vrsti boje (tzv. optički promenljivo mastilo) koje menja boju zavisno od ugla pod kojim pada svetlost.

Ukupna vrednost dolarskih novčanica u opticaju iznosi 380.000.000.000 \$, od toga preko 240 milijardi (oko 65%) cirkuliše van teritorija SAD.

U ovom trenutku još nije izvesno da li će do 2001. godine biti zamjenjen i apoen od jednog dolara, ili će Amerikanci najzad zavoleti svoj metalni novčić od jednog dolara i na taj način omogućiti državi značajne uštede.

Oznake okruga i sedišta 12 banaka sistema federalnih rezervi

Prema planu Federalnih rezervi, ostali apoeni nove serije novčanica biće puštene u opticaj u narednim godinama, i to u intervalima od 6 meseci do godinu dana, sledećim redosledom: 50\$ - 1997, 20\$ - 1998. Postojeći tipovi novčanica biće zamjenjene postepeno posredstvom sistema Federalnih kroz normalni tok kretanja novca. Važno je napomenuti da, u skladu sa poznatom zakonskom regulativom i praksom SAD, sav papirni novac denomiiran u američkim dolarima koji je sada u upotrebi (a to znači svih tipova američkih dolara izdati od 1862. godine) ostaje zakonsko sredstvo plaćanja.

Vek trajanja novčanica varira prema apoenima: devet godina za pedesetice i stotke, četiri godine za dvadesetice, tri godine za desetice, dve godine za apoen od 5\$, dok novčanica od jednog dolara mora biti povučena iz opticaja i zamjenjena novom posle otprilike godinu dana.

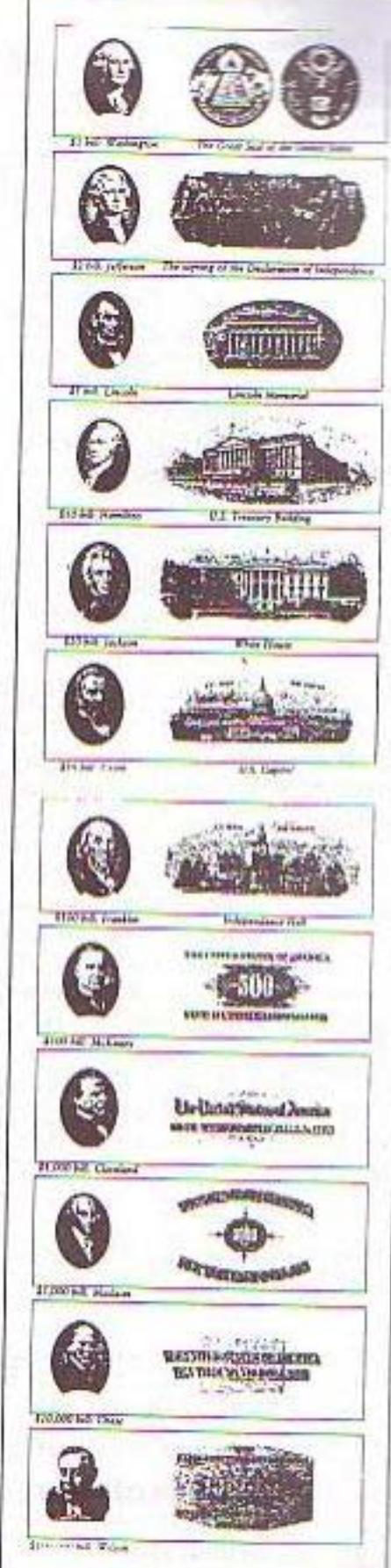
Zašto nova serija novčanica?

Prvi put u istoriji SAD, sekretar Trezora Robert E. Rubin je putem satelita svetskoj javnosti predstavio novu novčanicu, a posebna pažnja posvećena je medijima i javnosti Rusije. Direktnim uključenjem u program, ruski novnari su se naročito interesovali za razloge novog dizajna 100 \$ banknota.

Sekretar Rubin je, uz pomoć svog kolege Vilijama Mek Donou, predsednika Njujorške banke Federalnih rezervi, odgovorio da je intencija emisione banke da i u budućnosti prednjači u tehnološkim rešenjima u odnosu na buduće pokušaje falsifikatora.

Ambasador SAD u Moskvi Tomas Pickering je saopštio tokom ove konferencije za štampu da je Rusija najveći korisnik američke efektive u svetu (procenjuje se da se radi o iznosu od 20 milijardi dolara) i da je informativna kampanja povodom uvođenja novih novčanica posebno bila usmjerena na ovu zemlju.

Motivi svih 12 dolarskih novčanica

Izvor: Dept. of The Treasury-USA.

Napomena: Apoeni veći od 100 \$ retko su u opticaju, a među kolekcionarima trguju se za višom cijenom. Jednom deponovana novčanica bolje više ne puštaju u promet, već dozvoljaju FED-u na naplatu. Posedovanje apoeni od 1000 \$ je statusni simbol u Americi.

PROIZVODNJA NOVČANICA

*Pored novčanica, u Zavodu se štampaju i drugi vrednosni i zaštićeni papiri:
deonice, pasoši, poštanske marke, čekovi...*

Tradicija štampanja novca u Zavodu duga je preko 60 godina.

Osnovna tehnologija za izradu predratnih novčanica bila je četvorobojna visoka stampa, a za manje apone i ofset tehnika. Prve mašine za štampu novca bile su "Lamber".

Početkom pedesetih godina, u želji da se prate tehnološka dostignuća u oblasti štampanja novčanica, Zavod se odlučuje za nabavku novih štamparskih mašina firme "De La Rue Giori". Tako su, 1953. godine, kupljene dve mašine za duhoku štampu firme "De La Rue Giori". Bile su to trobojne mašine sa dve ploče, a princip brisanja valjka bio je trihloretilenom.

Petobojna "Simultan" mašina za štampanje tonova i "Numerota" - specijalna mašina za numerisanje - nabavljene su 1970. godine. Prateći dalji tok modernizacije Zavod 1973. godine kupuje najmoderniji tip mašine za štampanje novčanica "Intagliocolor 8", trobojnu mašinu sa četiri ploče. Ovom modernizacijom izbacuje se trihloretilen kao sredstvo za brisanje ploča, a uводi se sistem vodenog rastvora, sode i sulfonovanog ricinusovog ulja. To je bio veliki korak u zaštiti radnika i smanjenju ekoloških problema u preradi otpadnih boja.

Sledeći korak u daljoj modernizaciji Zavoda obavljen je 1985. godine nabavkom nove generacije mašina firme "De La Rue Giori".

Mašinski park za proizvodnju i doradu novčanica našeg Zavoda za izradu novčanica i kovanog novca sastoji se od:

- dve mašine "Super Intaglicolor",
- dve mašine "Super Numeroto",
- "Super Simultan" mašine, kao i linija za doradu novčanica "Cut Pack" I i II.

Danas Zavod u oblasti proizvodnje novca predstavlja savremenu firmu sa najmodernijim mašinama za štampu i doradu novčanica - poslednje generacije.

Stojan Nikolić, graph. ing.
direktor Sekتورа за
proizvodnju novčanica

U SEKTORU ZA PROIZVODNJU VREDNOSNIH ZAŠTIĆENIH PAPIRA proizvode se pasoši sa svim karakteristikama evro pasoša, štedne knjižice sa magnetnim zapisom, lične karte, čekovne karte i čekovi, akcije, deonice i ostali vrednosni papiri.

Zavod posebnu pažnju poklanja izradi administrativnih, sudskih i poštanskih - franko i jubilarnih maraka.

*Idejno rešenje novčanice
od 500 dinara Kraljevine
Jugoslavije (detajl).
Autor: Vasa Pomorišac,
akademski slikar*

SAVREMENE MEDALJE I PLAKETE IZ ŠAPCA - II

Katalogički prikaz medalja i plaketa grada

13. XIV BALKANSKI KONJIČKI ŠAMPIONAT. Glava konja oko koje je natpis "BALKANSKI KONJIČKI ŠAMPIONAT. ŠABAC '83". Dimenzija: Ø 55 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Godina izrade: 1983. Izrada: Aurometal, Subotica.

14. JUBILARNA PLAKETA NIRO "GLAS PODRINJA". U stilizovanom vencu isписан tekst "ГЛАС ПОДРИЊА 1944 - 1984" i veliku brojku "40". Dimenzija: 70 x 75 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Autor: Jovan Lukić. Godina izrade: 1984. Izrada: Aurometal, Subotica.

15. JUBILARNA PLAKETA NIRO "GLAS PODRINJA". U sredini horizontalno ispisano zaglavljeno lista "ГЛАС ПОДРИЊА". Iznad je godina "1944", a ispod "1984". Oko godina su lučno savijene linije. Sve ovo je uokvireno stilizovanim lovorovim vencem koji se završava zvezdom petokrakom. Dimenzija: 83 x 121 mm. Materijal: mesing eloksiran u zlatnu boju. Autor: Jovan Lukić. Godina izrade: 1984.

16. PLAKETA NIRO "GLAS PODRINJA". Na levoj strani plakete je simbol Radio Šapca, koncentrični krugovi koji simbolizuju radio talase. Iznad toga je natpis "РАДИО ШАБАЦ", ispod je godina osnivanja radija, "1960". Na većem delu plakete je krupno ispisano zaglavljeno lista "ГЛАС ПОДРИЊА", ispod je godina osnivanja lista, "1944". Dimenzija: 129 x 53 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Autor: Jovan Lukić. Izrada: Aurometal, Subotica.

17. PLAKETA ASRO "7. JULI". Amblem preduzeća "7. JULI" u prstenu na kojem je tekst "ASRO 7. ЈУЛИ ШАБАЦ". Ispod amblema su godine "1949 - 1989". Levo i desno su lovorove grančice dok je ispod cifra "35". Dimenzija: 68 x 69 mm. Materijal: aluminijum eloksiran u zlatnu boju. Autor: Dragiša Kostadinović. Godina izrade: 1984.

18. JUBILARNA PLAKETA SOFK-e. Pet olimpijskih krugova u kojima su stilizovane predstave košarkaša, fudbalera, odbojkaša, rukometara i atletičara. Iznad je natpis "СОФК ШАБАЦ". Ispod je natpis "1945 - 1985. 40 ГОДИНА ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ". Dimenzija: Ø 69 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Godina izrade: 1985. Izrada: Aurometal, Subotica.

19. JUBILARNA PLAKETA KUD "ABRAŠEVIC". Razvijena zastava i stilizovana lira na desnoj strani. Na levoj strani polukružno je isписан tekst u dva reda "КУД АБРАШЕВИЋ 1905 - 1985 ШАБАЦ". Dimenzija: Ø 71 mm. Materijal: mesing pozlaćen, mesing posrebran i bronza. Godina izrade: 1985. Izrada: Aurometal, Subotica.

20. PLAKETA "ДЕКОР". Stilizovana predstava dva majstora koji farbaju. Iznad njih je natpis "ДЕКОР", ispod "ШАБАЦ". Levo i desno od njih su po jedna lovorova grančica i cifre "45 - 85". Dimenzija: Ø 70 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Godina izrade: 1985. Izrada: Aurometal.

21. NAGRADA "ŽIVORAD - ŽIKA POTOVIĆ". Plaketa je jednokrilo dođeljena na dve polovine. Na jednoj polovini je natpis "ЖИВОРАД - ЖИКА ПОТОВИЋ" i knjiga na kojoj je natpis "ЖИВЕТИ ПОНОСНО", a na drugoj polukružni natpis "ЖИВОРАД - ЖИКА ПОТОВИЋ".

levoj polovini plakete je deo lika Žike Popovića. Ispod lika je godina "1895 - 1941". Dimenzija: Ø 77 mm. Materijal: mesing posrebren. Autor: Dragiša Marsenić. Godina izrade: 1986. Izrada: Aurometal, Subotica.

22. JUBILARNA PLAKETA GIMNAZIJE "VERA BLAGOJEVIĆ". U visokom reljefu je prikazana zgrada gimnazije. Ispod je godina "1837" i u dva polukružna reda natpis "ШАБАЧКА ГИМНАЗИЈА". Dimenzija: 90 x 85 mm. Materijal: livena bronza. Autor: Boško Kučanski. Godina izrade: 1987. Izrada: Aurometal, Subotica.

23. PLAKETA MEDICINSKOG CENTRA "LAZA K. LAZAREVIĆ". U levom gornjem uglu plakete nalazi se medaljon sa likom Laze K. Lazarevića. Naokolo je natpis "ШАБАЦ" i dve lovoroze grančice. Na većem delu plakete je višestredni natpis "МЕДИЦИНСКИ ЦЕНТАР "ДР ЛАЗА К. ЛАЗАРЕВИЋ" ДОДЕЉУЈЕ ПЛАКЕТУ". Ispod teksta i medaljona je lovorova grana. Dimenzija: 100 x 60 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Autor: Branislav Vojnović. Godina izrade: 1987. Izrada: Aurometal, Subotica.

24. PLAKETA МЕДУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА. Natpis u više redova "МЕЂУОПШТИНСКИ / ИСТОРИЈСКИ / АРХИВ / ШАБАЦ". Ispod teksta je zgrada arhiva. Dimenzija: 75 x 100 mm. Materijal: bronza livena. Autor: Slobodan Kojić. Godina izrade: 1988. Izrada: Umetnička livanica "Voždovac", Beograd.

25. JUBILARNA PLAKETA "INOS - NAPREDAK". U lovorovom vencu cifra "40" uokvirena sa nekoliko krugova sastavljenih od traka različite širine. Iznad je natpis u dva reda "ИНОС - НАПРЕДАК / ШАБАЦ". Dimenzija: 50 x 62 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Godina izrade: 1988. Izrada: Aurometal, Subotica.

26. PLAKETA "INOS - NAPREDAK". U vencu od dve lovoroze grančice nalazi se krug sastavljen od traka različite širine. Ispod je natpis "INOS - NAPREDAK". Dimenzija: 52 x 52 mm. Materijal: aluminijum cloksiran u zlatnu boju.

27. PLIVAČKI MARATON JARAK - ŠABAC. Stilizovana predstava reke i plivača u boji. Iznad toga je polukružni natpis "МЕДУНАРОДНИ ПЛИВАЧКИ МАРАТОН ЈАРАК - ШАБАЦ". Medalja ima ušicu za provlačenje trake. Dimenzija: Ø 49 mm. Materijal: mesing pozlaćen, mesing posrebrjen i bronza. Autor: Rade Stanković. Godina izrade: 1991. Izrada: Aurometal, Subotica.

28. PLAKETA SPORTSKOG SAVEZA ŠABAC. Na plaketi se nalaze pet olimpijskih krugova u kojima su stilizovane predstave košarkaša, fudbalera, odbojkaša, rukometnika i atletičara. Iznad je natpis "СПОРТСКИ САВЕЗ", a ispod "ШАБАЦ". Dimenzija: 84 x 90 mm. Materijal: mesing pozlaćen. Godina izrade: 1993. Izrada: Aurometal, Subotica.

Br. 28

Br. 29

29. PLAKETA ЦЕРСКОГ МАРАТОНА. Maratonac koji trči na levo. U pozadini je spomenik izginulim borcima u Prvom svetskom ratu na Tekerišu. Naokolo je natpis "ШАБАЦ ЦЕРСКИ МАРАТОН". Dimenzija: 90 x 90 mm. Materijal: mesing, pozlaćen. Autor: Vučina Burić. Godina izrade: 1993. Izrada: Aurometal, Subotica.

30. MEDALJA ЦЕРСКОГ МАРАТОНА. Sve isto kao br. 29, samo što medalja ima ušicu za provlačenje trake za nošenje oko vrata. Dimenzija: 50 x 50 mm. Materijal: mesing pozlaćen, mesing posrebrjen i bronza. Autor: Vučina Burić. Godina izrade: 1993. Izrada: Aurometal, Subotica.

31. PLAKETA BADMINTON KUPA JUGOSLAVIJE. Badminton loptica, iznad nje natpis latinicom "BSJ, BADMINTON KUP JUGOSLAVIJE, ŠABAC". Ispod loptice u ovalu "ZORKA PHARMA CUP". Dimenzija: 153 x 153 mm. Materijal: mesing, pozlaćen. Autor: Albert Nemeček. Godina izrade: 1995. Izrada: Aurometal, Subotica.

32. MEDALJA BADMINTON KUPA JUGOSLAVIJE. U sredini medalje je badminton loptica i u ovalu natpis "ZORKA PHARMA". Naokolo je natpis "BADMINTON SAVEZ JUGOSLAVIJE, BADMINTON KUP JUGOSLAVIJE ŠABAC (i krupno) CUP". Medalja ima ušicu za provlačenje vrpe. Dimenzija: 60 mm. Materijal: Mesing pozlaćen, mesing posrebrjen i bronza. Autor: Albert Nemeček. Godina izrade: 1995. Izrada: Aurometal, Subotica.

33. PLAKETA "20 GODINA ZORKA - BOJE". U kvadratu krupno ispisano "20 GODINA 75 - 95". Ispod ovoga je višestredni tekst "ZORKA / BOJE / ЗА УСПЕШНУ POSLOVNU SARADNJU / ŠABAC, 8 NOVEMBAR 1995". Plaketa je sa postoljem. Dimenzija: 77 x 116 mm. Materijal: mesing. Godina izrade: 1995.

**CENE METALNOG NOVCA
KNJAŽEVINE I KRALJEVINE SRBIJE**

Cene su u poenima. Vrednost 1 poena = Din. 3,30
1 DEM = 1 poen • 1 USD = 0,70 poena

Skraćenice:

- Vdb. - *Vrlo dobar*
- Odl. - *Odlagan*
- VL. - *Vanečno ljevo*
- Ksj. - *Kovnički sjaj*
- Uk.g. - *Uključeno gore*

KNJAŽEVINA SRBIJA

Knjaz Mihailo Obrenović (1839-1842 i 1860-1868)

1 P A R A

Cu-Sn-Zn
 $\varnothing 15\text{ mm}$
 $t. 1\text{ g}$

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	VL.	Ksj.
1868-srbski	7.500.000	10.-	15.-	30.-	60.-
1868-srčki	Uk. g.	10.-	15.-	30.-	60.-

5 P A R A

Cu-Sn-Zn
 $\varnothing 25\text{ mm}$
 $t. 5\text{ g}$

1868	7.420.000	10.-	30.-	100.-	200.-
1868-obrn.	Uk. g.	50.-	100.-	200.-	500.-

10 P A R A

Ni
 $\varnothing 19\text{ mm}$
 $t. 3\text{ g}$

1868	7.420.000	10.-	35.-	100.-	250.-
1868-obrn.	Uk. g.	15.-	50.-	150.-	300.-

Knjaz Milan Obrenović (1868-1882, kralj: 1882-1884)

5 P A R A

Cu-Sn-Zn
 $\varnothing 25\text{ mm}$, $t. 5\text{ g}$

1879	6.590.000	10.-	30.-	80.-	250.-
------	-----------	------	------	------	-------

10 P A R A

Cu-Sn-Zn
 $\varnothing 30\text{ mm}$
 $t. 10\text{ g}$

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	VL.	Ksj.
1879	9.000.000	10.-	30.-	70.-	150.-

50 P A R A

Ag .835
 $\varnothing 18\text{ mm}$
 $t. 2,5\text{ g}$

1875	2.000.000	15.-	35.-	100.-	250.-
1879	600.000	5.-	15.-	150.-	450.-

1 D I N A R

Ag .835
 $\varnothing 23\text{ mm}$
 $t. 5\text{ g}$

1875	3.000.000	20.-	50.-	150.-	300.-
1879	800.000	5.-	15.-	100.-	400.-

2 D I N A R A

Ag 835
 $\varnothing 27\text{ mm}$
 $t. 10\text{ g}$

1875	1.000.000	100.-	200.-	300.-	700.-
1879	750.000	15.-	100.-	350.-	1.000.-

5 D I N A R A

Ag 835
 $\varnothing 27\text{ mm}$
 $t. 10\text{ g}$

1879	200.000	50.-	120.-	400.-	1.000.-
------	---------	------	-------	-------	---------

20 DINARA

Au .900
Ø 21 mm
t. 6,45 g

Godina	Emisija kom.	Vrh.	Odl.	Vt.	Ksj.
1879	50.000	250.-	300.-	400.-	600.-

KRALJEVINA SRBIJA

Kralj Milan Obrenović

5 PARA

Cu-Ni
Ø 17 mm
t. 3 g

1883	4.000.000	1.-	2.-	50.-	150.-
1884	3.000.000	1.-	2.-	60.-	170.-

10 P A R A

Cu-Ni
Ø 20 mm
t. 3 g

1883	5.000.000	1.-	2.-	60.-	180.-
1884	3.000.000	1.-	2.-	50.-	160.-

20 P A R A

Cu-Ni
Ø 22 mm
t. 6 g

1883	2.500.000	1.-	2.-	60.-	180.-
1884	6.000.000	1.-	2.-	50.-	150.-

10 DIANARA

Au .900
Ø 19 mm
t. 6,45 g

1882	300.000	100.-	120.-	150.-	200.-
------	---------	-------	-------	-------	-------

20 DINARA

Au .900
Ø 21 mm
t. 6,45 g

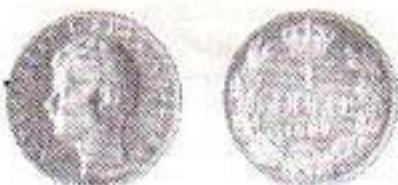

Godina	Emisija kom.	Vrh.	Odl.	Vt.	Ksj.
1882	300.000	200.-	230.-	300.-	350.-

Kralj Aleksandar Obrenović

1 DINAR

Ag .835
Ø 23 mm
t. 5 g

1897	4.000.536	2.-	5.-	10.-	20.-
------	-----------	-----	-----	------	------

2 DINARA

Ag .835
Ø 27 mm
t. 10 g

1897	1.000.060	2.-	5.-	10.-	20.-
------	-----------	-----	-----	------	------

Kralj Petar I Karadžorđević (1903-1921)

2 PARE

Cu
Ø 20 mm
t. 2 g

1904	12.500.000	1.-	2.-	5.-	15.-
------	------------	-----	-----	-----	------

5 PARA

Cu-Ni
Ø 17 mm
t. 3 g

1904	8.000.000	1.-	2.-	8.-	20.-
1912	10.000.000	0,50	1.-	3.-	10.-
1917	8.000.000	-	15.-	30.-	35.-

10 P A R A

Cu-Ni
Ø 20 mm
t. 3 g

1912	7.700.000	0,50	1.-	3.-	10.-
1917	5.000.000	-	30.-	60.-	75.-

20 PAKA

Cu-Ni
Ø 22 mm
t. 6 g

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	Vt.	Ksj.
1912	5.650.000	0,50	1.-	3.-	10.-
1917	5.000.000	-	15.-	30.-	75.-

50 PAKA

Ag .835
Ø 18 mm
t. 2,5 g

1904	1.400.031	1,50	5.-	20.-	60.-
1912	800.000	2,00	7.-	25.-	50.-
1915-sign.	12.000.000	2,50	4.-	8.-	15.-
1915-bez s.	1.862.072	5,00	10.-	20.-	30.-

1 DINAR

Ag .835
Ø 21 mm
t. 5 g

1904	2.400.086	4,00	8.-	20.-	50.-
1912	8.000.000	3,00	7.-	15.-	40.-
1915-sign.	10.687.711	2,50	4.-	8.-	20.-
1915-bez s.	2.312.304	3,00	7.-	15.-	40.-

2 DINARA

Ag .835
Ø 27 mm
t. 10 g

1904	1.150.044	5.-	10.-	30.-	80.-
1912	800.016	4,-	8.-	20.-	60.-
1915-sign.	4.174.142	3.-	7.-	15.-	40.-
1915-bez s.	825.858	4,-	8.-	20.-	60.-

5 DINARA

Ag 900
Ø 37 mm
t. 25 g

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	Vt.	Ksj.
1904-BČS	200.000	50.-	100.-	200.-	500.-
1904-BSC	Uk.g	200.-	300.-	500.-	1000.-

OKUPACIJA 1941-45

50 PAKA

Zn
Ø 18 mm
t. 2 g

1942	20.000.000	0,50	1.-	3.-	7.-
------	------------	------	-----	-----	-----

1 DINAR

Zn Ø 03 mm, t. 3 g

1942	50.000.000	0,50	1.-	2.-	5.-
------	------------	------	-----	-----	-----

2 DINARA

Zn
Ø 22 mm
t. 4 g

1942	40.000.000	0,50	1.-	2.-	5.-
------	------------	------	-----	-----	-----

10 DINARA

Zn
Ø 26 mm
t. 6 g

1943	50.000.000	0,50	1.-	2,50	6.-
------	------------	------	-----	------	-----

Rubriku uređuje: Zoran Ilić

U sledećem broju :

Katalog papirnog novca Knjaževine i Kraljevine Crne Gore, sa aktuelnim cenama.

Lazar Gerić

SAVEZNIČKE MEDALJE POBEDE IZ I SVETSKOG RATA

Interesantna ali malo prisutna tema kod domaćih kolekcionara

Naši kolekcionari faleristi svoje interesovanje okrenuli su isključivo ka istraživanju i sakupljanju odlikovanja Srbije, Crne Gore i Jugoslavije. Retki izuzeci interesa za strana odlikovanja, najviše carske Rusije, samo potvrđuju predašnju konstataciju.

Jedna međunarodna tema kolecionarstva odlikovanja, koja ima dodirnih tačaka sa kolecionarstvom naših nacionalnih primeraka, jeste sakupljanje **SAVEZNIČKIH MEDALJA POBEDE** iz I svetskog rata. Vrlo je popularna u inostranstvu, a malo poznata kod nas uprkos činjenici da su ih ustanovile Srbiji savezničke zemlje, da su njima bili odlikovani srpski oficiri i da pojedine od medalja nose na sebi grb ili ime Srbije i Crne Gore.

Inicijativu za osnivanje Savezničkih medalja pobjede dao je francuski maršal Foš, a ona je prihvaćena od strane saveznika 11. XI 1918. godine. Sve ove medalje kovane su od bronce, prečnika su 36 mm i nose se o pravougaonoj svilenoj traci dugini boja. Dogovoren je da se na aversu svih savezničkih medalja pobjede nalazi predstava Nike - kritale boginja pobjede. Od ovog odstupaju jedino japanska i sijamska medalja koje na aversu imaju motive iz japanske i sijamske mitologije.

Savezničke medalje pobjede ustanovile su ove zemlje:

1. Velika Britanija	8. Čehoslovačka
2. Francuska	9. Južna Afrika
3. Sjedinjene Američke Države	10. Portugalija
4. Italija	11. Japan
5. Belgija	12. Sijam
6. Grčka	13. Kuba
7. Rumunija	14. Brazil

Kolezionari se najčešće sreću sa medaljom Velike Britanije koja je kovana u preko šest miliona primeraka. Lako su dostupne i medalje Belgije, Italije, Francuske i Sjedinjenih Američkih Država. Po stepenu retkosti slede medalje Čehoslovačke, Rumunije, Grčke i Južne Afrike (razlikuju se od britanskih medalja jedino po dvojezičkom natpisu na reversu). Medalje koje možemo ubrajati u retke i teže nabavljive primerke kovale su Portugalija, Sijam, Japan i Kuba, dok se medalja Brazila smatra za apsolutni raritet.

Nije poznato zbog čega Srbija odnosno Jugoslavija nije kovala Medalju pohede, ali možemo da nagadamo da to nije uradeno iz razloga što su posle I svetskog rata u novoosnovanu državu ušli i narodi koji su se borili na strani Centralnih sila kao podanici Austro-Ugarskog carstva. Kuriozitet je postojanje čehoslovačke Medalje pobjede jer potiče iz zemlje koja nije egzistirala u vreme I svetskog rata. Međutim, tom medaljom odlikovani su pripadnici Češke legije koja se hrabro borila i na Istočnom i na Zapadnom frontu, a sačinjavali su je Česi - prebezi i zarobljenici iz austro-Ugarske armije.

Jedinstvo forme, a u isto vreme i raznolikost umetničkog izraza ovih medalja, te mali broj potrebnih primeraka za kompletну kolekciju, čini ovu temu vrlo atraktivnom za kolecioniranje. Zato će verovatno i naši domaći faleristi ovoj temi ubuduće обратити više pažnje.

ILUSTRACIJE

Velika Britanija

Francuska

Sjedinjene Američke Države

Italija

do pojavio se jedini do sada kolekcionarima i muzejskom nepoznat primerak - POLJSKA MEDALJA POBEDE. Kovana je po svim uslovima koji su važili za sve savezničke medalje pobjede. Nije nam poznato zašto ovom medaljom niko nije odlikovan.

Belgija

Portugalija

Grčka

Japan

Rumunija

Kuba

Milovan R. Medenica

ZLATNA I SREBRNA MEDALJA ZA HRABROST 1912.

Medalje za hrabrost, u svetu, pa i kod nas, bile su odlikovanja koja su dodeljivana hrabrim ratnicima za pokazano i osvedočeno junaštvo i za ratne podvige na bojnom polju.

Tako je i Kraljevinu Srbiju, za ratne zasluge i pobjede u Prvom balkanskom ratu, ustanovila 14. novembra 1912. godine ZLATNU I SREBRNU MEDALJU ZA HRABROST. Osnivač medalje bio je kralj Petar I Karađorđević, a dodeljivana je hrabrim ratnicima 1 balkanskog rata.

ZLATNA MEDALJA ZA HRABROST 1912.

Idejno rešenje ove medalje delo je akademiskog vajara Đorda Jovanovića. Na aversu (prednjoj strani) medalje je poprsje mlade i lepe žene u poluprofilu. Ona na glavi ima dijademu sa lovovim vencem, a na grudima nosi državni grb Kraljevine Srbije - dvoglavi orao sa krunom. Uz ivicu se nalazi natpis - КРАЈЕВИНА СРБИЈА. Lik mlade žene je personifikacija (alegorija) mlađe kraljevine Srbije. Radena je po liku i sećanju na poznatu mlađu srpsku heroinu *Milicu Stojadinović - Srpskinju*.

Na reversu (poledini) medalje je upisana devizna odlikovanja ZA HRABROST, okružena sa poluvencem od hrastovih i lovovih grančica koje se ukrštaju na štitu srpskog grba.

Medalja je dimenzije $R = 30 \text{ mm}$, a kovana je od legure zlata u relativno malom broju primeraka. Dodeljivana je nepunih šest meseci najzaslužnijim ratnicima Prvog balkanskog rata, od boraca do generala. Nošena je na trougaonoj crvenoj traci, na levoj strani grudi.

Po lepoti itlejnog rešenja i oblikovanja, ova se medalja svrstava u najlepša odlikovanja Kraljevine Srbije, pa i Evrope. Zato je za faleriste redak i dragocen primerak u njihovim zbirkama.

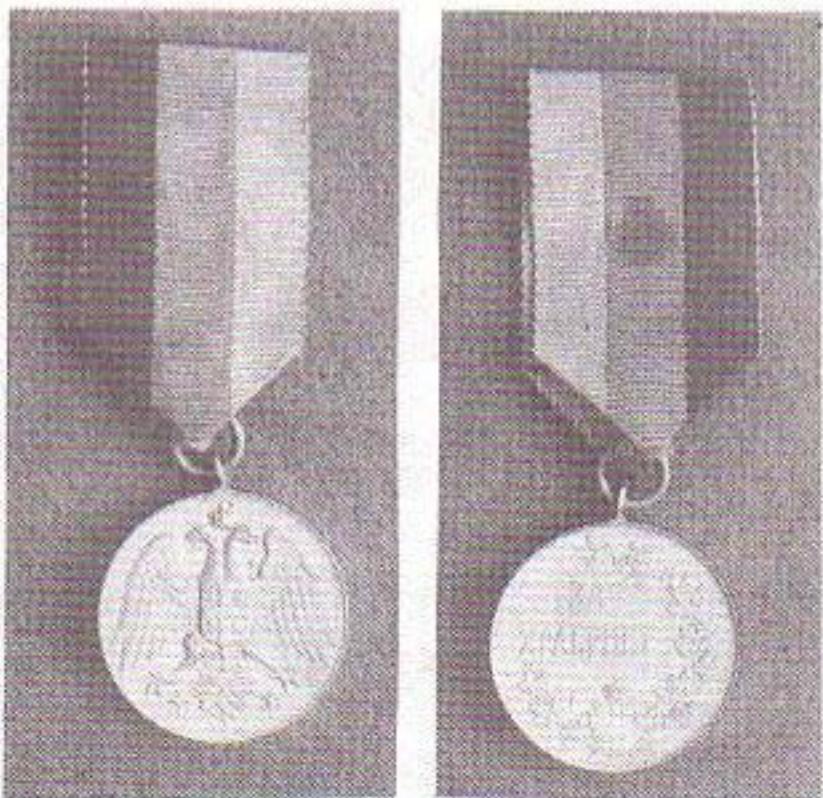
SREBRNA MEDALJA ZA HRABROST 1912.

I ovu medalju izradio je akademski vajar Đorđe Jovanović. Na njenom aversu nalazi se državni grb Kraljevine Srbije - dvoglavi orao sa krunom i srpskim štitom na grudima.

Na reversu medalje upisana je deviza odlikovanja - ЗА ХРАБРОСТ - okružena poluvencem od hrastove i lovovore grančice koje se ukrštaju na štitu srpskog grba. Medalja je dimenzije $R = 28 \text{ mm}$, a kovana je od legure srebra. Dodeljivana

Zlatna medalja za hrabrost 1912. (avers i revers)

Srebrna medalja za hrabrost 1912. (avers i revers)

je za pokazanu hrabrost i junaštvo u Prvom balkanskom ratu 1912. godine. Nošena je na pravougaonoj crveno-plavo-beloj traci, na levoj strani grudi. I ova medalja dodeljivala se samo šest meseci.

ĐORDE JOVANOVIĆ (1861 - 1953)

Đorđe Jovanović, naš poznati i svetski priznati akademski vajar i slikar, svoje akademsko obrazovanje i umetnički zanat sticao je i usavršavao u Beču,

Ivorac je većeg broja nasin spomenika, i spomenik kosovskim junacima u Kruševcu, spomenik Miljanu Obrenoviću u Požarevcu, Josifu Pančiću i vojvodi Karađorđu u Beogradu, Branku Radičeviću u Sremskim Karlovcima i dr. Stikao je portrete većeg broja državnika, vojskovođa, umetnika i naučnika. Radio je biste, alegorične grupe, reljeфе i medalje. Njegova mnogobrojna dela nalaze se u svetskim i privatnim zbirkama.

Spomenik kosovskim junacima rad vajara Dordu Jovanovića

Dorde Jovanović bio je predlagač i idejni tvorac ZLATNE I SREBRNE MEDALJE ZA HRABROST 1912. koje su ustanovljene 14. novembra 1912. godine.

Otkuda i zašto je na aversu zlatne Medalje za hrabrost 1912. ukomponovano poprsje mlađe i lepe žene, kao alegorije mlađe Kraljevine Srbije? Autor je verovatno, kao dobar poznavalac francuske umetnosti, istorije i kulture, zapazio da gotova sva francuska odlikovanja na aversu imaju lik mlađe i lepe žene, njihove heroine Jovanke Oreljanke, koja je istovremeno i alegorija Francuske Republike. Hteo je, a to je i uradio, da i Kraljevina Srbija na svom odlikovanju za hrabrost nosi lik srpske heroine. Izabrao je lik Milice Stojadinović koju su zbog njenog

patriotizma nazivali Srpinja, a zbog njene stasnosti i lepote, zvali su je Vrdnička vila. Tu njegovu ideju i želje prihvatio je kralj Petar I koji je takođe bio poznavalac francuske kulture, a takođe nosilac brojnih francuskih odlikovanja sa likom mlađe žene - od prve medalje dobijene za učešće u Francusko-pruskom ratu, u kojem je učestvovao kao srpski dobrovoljac, pa do Legije časti I stepena.

Ostaje pitanje zašto je ova medalja dodeljivana samo 6 meseci? Tvrdi se da su pojedinci, a naročito oni koji su bili zavidni dobitnicima ove medalje, širili podrugljive komentare kako junačke srpske grudi za hrabrost krasiti žena. U isto vreme naša braća Crnogorci za junačke podvige dobijaju i nose medalju Obilića. Ubrzo je i sam kralj shvatio da Srbi nisu Francuzi pa je već 12. jula 1913. godine ustanovio dve nove medalje za hrabrost - zlatnu i srebrnu, sa likom i imenom Miloša Obilića.

MILICA STOJADINOVIC - SRPKINJA (1828 - 1878)

Milica Stojadinović rođena je na obročima Fruške gore, u Vrdniku. Bila je kći protve N. Stojadinovića i vaspitavala je u duhu svog vremena i srpskog patriotizma. U ranoj mladosti počela je da piše stihove, te je ubrzo postala poznata pesnikinja ranog srpskog romantizma. Svoje prve pesme objavila je u

Srpskom narodnom listu 1843. godine. Zatim objavljuje sveske pesama (1850, 1855. i 1868. godine). Napisala je i izdala svoj dnevnik u tri dela pod naslovom *O Fruškoj gori* (1861, 1862. i 1866. godine). Njene pesme bile su patriotske idile.

Milica kasnije postaje novinar i bila je prvi ženski ratni reporter u Srbiji. Proslavila se svojim ratnim reportažama o bombardovanju Beograda 1862. godine. Te godine Turčin je ubio dečaka Srbina kod Čukur česme. Srbi su bili ogorečeni ovim ubistvom i pobunili se, a Turci su odgovorili žestokim bombardovanjem sa beogradskih tvrdava. Milica iz Beograda piše reportaže o zločinima turskih garnizona i ubijanju nevinog srpskog stanovništva na ulicama i rušenju njihovih kuća artiljerijskim bombardovanjem. Ove njene reportaže objavile su gotovo sve srpske novine, zatim *Madarški dnevnik* i mnoge novinske agencije u Evropi i Americi. Nakon toga, pod pritiskom svetskog munjenja, saveznička diplomatička je pritekla u pomoć knezu Mihajlu Obrenoviću. Turci potom, 1867. godine, predaju ključeve od Beogradskih tvrdava i definitivno napuštaju Beograd. U spomen na pogibiju srpskog dečaka kod Čukur-česme, podignut je spomenik poginulom dečaku sa razbijenim krčagom u Dobračina ulici, nedaleko od Narodnog pozorišta.

Milica je bila vikog stasa i čarobne lepote. Kada je crnogorski vladika Radivoj Petar II Petrović Njegoš prvi put video i upoznao Milicu Srpinju, rekao je: Milice devojko, da nisam vladika, Crna Gora dobila bi najlepšu knjeginju.

Iako je Beograd Milicu svojevremeno neobično voleo, ona je pod stare dane obolela od tuberkuloze i umrla u bedi i siromaštvu 25. jula 1878. godine. Tek početkom ovog veka oživele su uspomene na Milicu Srpinju. Odbor beogradskih gospodica izdaje 1907. god. Spomenic o Milici, a 1912. godine podignut joj je spomenik u Vrdniku pored manastira Ravanice, delo vajara Pešica, na kom je upisane reči: *Milici Srpinji, Srpinje 1912.*

ODLIKOVANJA I ZNACI NA MARŠALSKOJ UNIFORMI

Rang i položaj jugoslovenskih odlikovanja, maršalskog znaka, Partizanske spomenice 1941. i Spomen medalje godišnjica Jugoslovenske narodne armije, koje su dodijeljene vrhovnom komandantu oružanih snaga SFRJ, i način njihovog nošenja na maršalskoj uniformi.

U Narodnooslobodilačkom ratu (NOR), od 1941. do 1945., funkcija vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske (NOV) i Partizanskih odreda Jugoslavije (POJ), a kasnije Jugoslovenske armije (JA), bila je poverena generalnom sekretaru Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) Josipu Brozu Titu. A zvanje *maršala Jugoslavije*, od novembra 1943. pa sve do njegove smrti 4. maja 1980. godine.

Na osnovu Ustava iz 1946. god. Savezna skupština imenovala je Josipa Broza za vrhovnog komandanta oružanih snaga Jugoslavije. Maršal Jugoslavije dobio je prvo odlikovanje po odluci Prezidijuma AVNOJ-a u novembru 1944. To je bio Orden narodnog heroja koji mu je dodeljen "za izvanredne zasluge na organizovanju partizanskih odreda i narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, za genijalno rukovodjenje njihovim operacijama i pri tome ispoljenu upornost i junakstvo". Isti orden dodeljen mu je još dva puta, kao i još sedam drugih ordena.

Josipu Brozu Titu dodeljeno je sledeće ordenje:

Naziv ordena	Odluka i broj ukaza	Dodeljeno
1. Orden narodnog heroja	63	19.11.1944.
2. Orden narodnog oslobođenja	145	26.02.1945.
3. Orden partizanske zvezde I red	326	18.10.1945.
4. Orden bratstva i jedinstva I red	327	18.10.1945.
5. Orden za hrabrost	328	18.10.1945.
6. Orden zasluga za narod I red	374	28.11.1945.
7. Orden slobode	623	28.11.1947.
8. Orden junaka socijalističkog rada	58	28.04.1950.
9. Orden narodnog heroja (2. put)	615	15.05.1972.
10. Orden narodnog heroja (3. put)	44	15.05.1977.

Od 1953. godine Tito je Ustavom izabran za Predsednika Republike, pa je, prema Zakonu o odlikovanjima (od 1955. godine i kasnijim) mogao da nosi sva jugoslovenska odlikovanja. U različitim prilikama u zemlji i inostranstvu, Tito je po tom osnovu nosio:

Naziv ordena	Ustanovljen	Dodeljen
1. Orden jugoslovenske velike zvezde	1.02.1954.	1954.
2. Orden jugoslovenske zastave sa lantom.	26.11.1947.	1954.
3. Orden ratne zastave	29.12.1951.	1954.
4. Orden Narodne armije I red	29.12.1951.	1954.
5. Orden za vojne zasluge I red	29.12.1951.	1954.
6. Orden Republike I red	30.06.1960.	1960.

Pored odlikovanja Predsednik Tito je nosilac i Partizanske spomenice 1941. Spomenica 1941. nije odlikovanje već znak državnog priznanja organizatorima narodnog ustanka i prvoborcima Narodno-

oslobodilačke borbe (NOB-a) za njihove velike zasluge i kontinuiranu borbu od prvih ustaničkih dana do oslobođenja jugoslovenskih naroda.

Partizanska spomenica 1941. ustanovljena je 14. septembra 1944. godine, a Zakonom od 5. maja 1946. zamjenjena je novom, izrađenom od srebra. Dodeljena je Titu 1945. godine.

Za Josipa Broza Tita izrađen je i *maršalski znak* kao posebna oznaka zvanja maršala. Ovaj znak je umetnički oblikovao vajar Antun Augustinić koji je još u toku boravka u Moskvi pri izradi prvih odlikovanja radio na njegovoj modifikaciji, od aprila do decembra 1944. godine. Model je konačno završen 1946. i dodeljen Titu na dan Armije 22. decembra iste godine. Pored odlikovanja, spomenice 1941. i maršalskog znaka, kao vrhovni komandant OS SFRJ, Tito je takođe bio nosilac i sledećih spomen medalja:

Naziv medalje	Ustanovljena	Dodeljena
1. Spomen medalja 10. godišnjica JA	22.12.1951.	1951.
2. Spomen medalja 20. godišnjice JNA	22.12.1961.	1961.
3. Spomen medalja 30. godišnjice JNA	22.12.1971.	1971.
4. Spomen medalja 30. godina pobede nad fašizmom		09.05.1975. 1975.

Uz način nošenja ordena i medalja SFRJ precizirajući statutima, određeno je i to da li se nose na levoj ili desnoj strani grudi na maršalskoj uniformi. Pri nošenju više ordena i medalja mora se voditi računa o tome da njihovo mesto na grudima bude u saglasnosti s njihovim rangom. Stariji orden je uvek iznad mlađeg, a ako su u istom redu - bliže sredini grudi. Ako su to odlikovanja koja se nose o traci, ordeni imaju prvenstvo nad medaljama. Kod ordena koji se nose oko vrata uobičajeno je da se u isto vreme ne nosi više ordena. Такође je neuobičajeno nositi više od jedne lente istovremeno.

Ordeni su po rangu stariji od medalja, a mogu se nositi na različite načine. *Orden na lenti* predstavlja uvek najvišu klasu jednog ordena. Uz njega se redovno nosi ordenska zvezda na grudima. *Ordenska zvezda* je kod najvećeg broja naših ordena samostalan ordenski znak. *Ordenski znak* se može nositi i o traci na grudima.

Medalje i nekoliko naših ordena se nose o traci na grudima. Na *ordenske vrpce* ili *lentice*, da bi se razlikovale klase istog ordena, stavljuju se *minijaturne oznake* koje se nazivaju *diferencijacije*.

Prilikom jubileja Jugoslovenske narodne armije ustanovljene su spomen-medalje koje su dodeljivane svim aktivnim starešinama JNA. Ove spomen medalje nose se na traci na grudima, posle svih ordena i medalja SFRJ.

Ranko Mandić

ČAČAK: POČETAK PRIVREDNOG RAZVOJA ILUSTROVAN KROZ NUMIZMATIKU

Čačak je grad i sedište opštine koji leži u podnožju planine Jelice, u dolini Zapadne Morave, nizvodno od izlaza reke iz Ovčarsko-kablarske klisure. To je prosvetni i kulturni centar zapadnog Pomoravlja. Istorija grada je izuzetno bogata. Čačak je bio naseljen još od bronzanog doba. U rimsko doba bio je gradsko tvrđavsko naselje, a na mestu starog rimskega grada tu je podignut srednjovekovni *Gradac*. Posle Kosovske bitke (1389) Gradac je postao sedište mitropolije. Naselje pod imenom Čačak javlja se 1405. godine. U tursko vreme Čačak se помиње као варош "Džedžka, на beogradskом путу, на обали Morave", односно као *Stari Gradac*, турски *Eski Hisarluč*.

U vreme oslobođenja od Turaka Srbija je bila privredno zaostala zemlja. Esnafska organizacija zanata, sa svojim monopolskim pravima, zalagala se protiv osnivanja fabrika, u čemu je imala podršku tadašnjih političara. Tek sredinom 19. veka, zaslugom Ilije Garašanina, dolazi do osnivanja prvi fabrika u Srbiji. Istovremeno se osnivaju prve finansijske institucije (ukcionarske banke) čiji je prvenstveni cilj bio pospešenje privrednog razvoja i industrijalizacije. Prve banke u zapadnoj Srbiji osnivaju se 1884/1885. godine u Užicu, Čačku i Kraljevu. Potom i u drugim mestima: Požega, Gornji Milanovac, Ljig, Loznica, Trstenik, Guča itd. Istovremeno dolazi do osnivanja prvi fabrika.

Izgled Čačka
početkom 19. veka.

(Joakim Vujić 1826. čeni da u varoši ima najviše "do 20 domova, između kojih ponajviše dućana tergovacki i majstorski nahodi se")

Od oslobođenja 1815. godine Čačak se populaciono neprekidno uvećavao: 1859. godine imao je 1525 stanovnika, 1900. godine 4192, 1921. godine 5093, 1948. imao 12.987, a 1981. godine 47.539 stanovnika.

Industrijski razvitak započeo je 1850. godine, kada je u Čačku izgradena fabrika piva. Prvi mlin podignut je 1889., mlekaru 1924., Vojno-tehnički zavod 1925. godine, crepana 1931., a Fabrika hartije i kartonaže 1932. godine. Krajem 19. veka u Čačku se osnivaju i prve bankarske ustanove. Najpre Čačanska štedionica (10. februara 1885.), zatim Čačanska zadružna za međusobno pomaganje i štednju (15. marta 1892.), pa Čačanska udeonička zadružna (27. aprila 1900.) i Čačanski kreditni zavod (1901). Čačanska izvozna i uvozna banka osnovana je 1920. godine.

Brojna nova industrijska preduzeća osnovana su nakon II svetskog rata: "Hidrogradnja" 1947., "Sloboda" 1950., Fabrika rezogn alata 1953., zatim "Betonjerka", "Cer", "Litopapir", "Sima Saraga", "Čačanka" itd. U najnovije vreme Čačak predstavlja jedan od najnaprednijih gradova Srbije u kojem se izuzetno brzo i uspešno razvio privatni sektor.

Ove prve srpske fabrike i banke ostavile su nam veoma interesantan i dragocen "numizmatički materijal", koji prvenstveno predstavljaju brojne emisije akcija, ali takođe i vrlo atraktivna izdanja "privatnog novca", tzv. tantuza ili žetona.

Čačak je jedan od gradova koji obiluje pomenutim numizmatičkim materijalom kojim se veoma lepo i atraktivno može ilustrovati početak privrednog razvoja ovog grada. U prvom delu ovog članka sumarno će biti obradena sva poznata izdanja surrogata metalnog novca, žetona, koje su izdavala prva čačanska industrijska preduzeća. (Ova tema opširnije je obrađena u našem časopisu "Numizmatičar" u seriji članaka "Žetoni u Srbiji" I-III.) Drugi deo sadrži popis svih poznatih akcija koje su izdavale čačanske proizvodne i finansijske ustanove u prvoj polovini ovog veka.

I - ŽETONI

Pivara Ferdinanda Krena

Ovu fabriku u Čačku, a koja je bila drugi industrijski objekat u Srbiji, osnovao je 1850. godine Ferdinand

čak, austrijski podanik, koji se 1848. godine doselio u Čačak iz Rume. Od 1937. godine pivara je poslovala kao akcionarsko društvo. Poznati su sledeći žetoni i bonovi u pivare:

- Žeton sa oznakom vrednosti 1/8 HEKTL. Na aversu je monogram "FK", a na reversu oznaka vrednosti "1/8 HEKTL." u unutrašnjem krugu. U spoljnem krugu je natpis "ПИВАРА ФЕРДИНАНДА КРЕНА - ЧАЧАК", sa prikazom bureta u sredini dole. Beli metal, Ø 29,5 mm.
- Žeton sa oznakom vrednosti 1/4 HEKTL. U svemu kao prethodni primerak, osim oznake vrednosti.

- Bon sa oznakom vrednosti 1/8. Na aversu je tekst "1/8. ДОНОСИОЦ ОВЕ КАРТЕ ДОБИЈА ЗА ИСТУ ИЗ ПИВАРЕ Ф. КРЕНА И СИНА У ЧАЧКУ ЈЕДНУ ОСМИНУ ХЕКТОЛ. ПИВА. Бр.... Сопственик пиваре...." (Potpis: Stevan Kren). Revers je prazan. Karton, 101 x 66 mm.

Električna crepana "Pavle Brušija i sinovi"

Privredna delatnost Pavla Brušije započela je krajem 19. veka u selu Ljubić pored Čačka, gde je od davnina ređena cigla. Značajna modernizacija proizvodnje sprovedena je 1939. godine. (Tada ova porodica takođe u vlasništvu drži i automatski parni mlin u Čačku.) Firma je prestala da radi 1942. godine nakon što su Nemci uhapsili i streljali Pavlovog sina Jakova Brušiju. Poznati su sledeći žetoni izdati 1904. godine:

- 5 PARA 1904. Na aversu je u sredini oznaka vrednosti "5 / ПАРА", a naokolo natpis "ПАВЛЕ БРУШИЈА 1904.". Revers: Dva ukrštene drvena čekića. Mesing, Ø 18 mm;
- 20 PARA 1904. Kao prethodni primerak, osim oznake vrednosti. Mesing, Ø 23 mm;

- 50 PARA 1904. Kao prethodni primerak, osim oznake vrednosti. Mesing, Ø 24 mm;
- 1 DINAR 1904. U sredini je oznaka vrednosti "1 / ДИНАР / 1904", a iznad toga polukružno "ПАВЛЕ БРУШИЈА". Revers kao prethodni primerak. Mesing, Ø 26 mm.

Hotel Miloša Mitrovića

Miloš Mitrović bio je najpoznatiji hotelijer u Čačku između dva svetska rata. Od pet čačanskih hotela tega vremena, tri hotela bila su u njegovom vlasništvu: Hoteli "Rusija", "Pariz" i "Kren". Poznata su nam, za sada, samo sledeća dva žetona M. Mitrovića:

- 0,50 Din. U sredini je utisнутa oznaka vrednosti "0,50", ispod toga je crta, a ispod crte natpis "Дин." Okolo je natpis "МИЛОШ МИТРОВИЋ ЧАЧАК". Revers je prazan. Mesing, Ø 22,7 mm.
- 5 Din. U svemu kao prethodni primerak, samo što je oznaka vrednosti "5 / Дин." Mesing, Ø 28 mm.

II - AKCIJE

Akcije Srpskog električnog društva "Ovcar i Kablar"

Prvi proizvođač i distributer struje u Čačku bilo je Srpsko električno društvo "Ovcar i Kablar" koje je osnovano pre 1. januara 1905. (od kog datuma daturaju akcije ovog Društva). Ovo društvo pripojeno je Akcionarskom društvu "Jelica" 1926. godine.

Poznate su akcije ovog Društva apoeniske vrednosti od STO DINARA, emitovane u Čačku 1. januara 1905. godine, a čija je ilustracija (bez detaljnog opisa) data u ovom prilogu.

Akcije Čačanske zadruge

Čačanska zadruga, osnovana 1892. godine, pored bankarskih poslova, bavila se komisionim poslovima za razne robe, zastupanjem inostranih firmi, uzimanjem pod zekup ili eksploataciju državnih imanja i poslovima osiguranja.

Akcije ove Zadruge, apoenske vrednosti od 500 DINARA, izdate su u decembru 1921. godine.

Akcije Čačanske štedionica

Ova banka osnovana je 20. februara 1885. godine kao akcionarski novčani zavod. Vrlo je uspešno delovala sve do ekonomске krize početkom 1930-ih godina. Likvidirana je 27. juna 1933. godine.

Poznate su akcija Čačanske štedionice apoenske vrednosti od 500 DINARA, sa datumima izdanja: "jul 1921", "jun 1922" i "maj 1924".

Akcije Čačanskog kreditnog zavoda

Čačanski kreditni zavod osnovan je 1901. godine. Najbolja godina poslovanja bila je 1930. Potom dolazi do velike stagnacije u rezultatima poslovanja koji su najgori bili 1932. i 1936. godine. Nakon 1937. dolazi do blagog oporavka banke, pa je sve do 1941. godine poslovala na

granici rentabiliteta.

Poznate akcije Čačanskog kreditnog zavoda, apoenske vrednosti od 100 DINARA U SREBRU - DINARA 500 t.j. akcije od "5 komada", izdate su 1922. godine.

Akcije A. D. "Morava"

Akcionarsko društvo "Morava" osnovano je 1924. godine "radi jačanja i unapređenja industrije, trgovine, zanatstva i širenja štednje". Pored bankarskih poslova, ova A. D. bavila se i industrijskom proizvodnjom i trgovinom, a snabdevala je lokalne potrošače gradom, crepom, ciglom i proizvodima mlinske industrije.

Tzv. Stalna akcija Čačanskog društva "Morava", apoenske vrednosti od 500 DINARA u srebru, izdata je 1. januara 1926. godine.

Akcije Čačanske izvozne i uvozne banke

Ova banka osnovana je u Čačku 1920. godine i bila je, sve do ekonomске krize 1931. godine, stabilna i jedna od najrazvijenijih banaka. Banka je prebrodila krizu 1930-ih i uspešno se održala pod rukovodstvom svog dugogodišnjeg predsednika Milenka A. Ljujića sve do početka rata.

Poznate su akcije ove čuvene čačanske banke u

apoenima od 100 DINARA u srebru, izdate 4. maja 1920. i 15. oktobra 1922. godine.

Akcije Akcionarskog društva "Jelica"

"JELICA" A. D. ČAČAK, preduzeće za eksploataciju električnih centrala i mlinova, osnovano je 1921. godine. Društvo je raspolagalo termocentralama za proizvodnju elektroenergije u Čačku, Jagodini i Kragujevcu i dalekovodom Čačak - Kragujevac i Kraljevo - Vrnjačka Banja. Ukupna aktiva "Jelice" A. D. 1938. godine iznosila je preko 50 miliona tadašnjih dinara.

Poznate akcije ovog akcionarskog društva, apoeniske vrednosti od 1000 DINARA, emitovane su 14. aprila 1937. godine.

Pored pomenutih čačanskih fabrika, čije su nam akcije poznate, verovatno su i ostala "pionirska" industrijska preduzeća u ovom gradu izdavale akcije, i to: Fabrika hartije (osnovana 1930); Vojno-tehnički zavod, izgrađen 1930. godine kao Četvrti odeljak Zavoda uz Kragujevac; Automatski parni mlin Petra M. Nikolića i komp. izgrađen 1889; Čačanska oblasna banka A.D. osnovana 1927. godine i druge firme.

KUPUJEMO SVE NOVČANICE
SRBIJE, CRNE GORE, JUGOSLAVIJE
I OSTALIH ZEMALJA.

Plaćamo izuzetne cene naročito za
**SPECIMENE 00000 svih
zemalja sveta.**

OTKUPLJUJEMO ZBIRKE
METALNOG I PAPIRNOG NOVCA,
FILATELIJE, RAZGLEDNICA I
KORESPONDENCLJE.

PLAĆAMO
**4000 KR. / 1000 DIN. UNC.
Din. 20.000**

Dipl. ing BOBAN LUKIĆ
Amministratore Unico

◆
ACQUISTIAMO TUTTI I TIPI DI BANCNOTE:
SERBIA, MONTENEGRO,
JUGOSLAVIA
E DI ALTRI PAESI.

*Prezzi eccezionali paghiamo
in particolare per i SPECIMEN
di tutti i paesi del mondo.*

ACQUISTIAMO COLLEZIONI DI
MONETE, BANCNOTE,
FILATELIA, CARTOLINE,
CORRISPONDENZA.

PAGHIAMO
**4000 KR. / 1000 DIN. UNC.
Din. 20,000**

Dott. STANISSA WALTER
Direttore Commerciale